
Technická univerzita v Liberci

FAKULTA PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ A PEDAGOGICKÁ

Katedra: Historie
Studijní program: B7505 Specializace v pedagogice
Studijní obor: Historie se zaměřením na vzdělávání
Anglický jazyk se zaměřením na vzdělávání

VZTAHY MEZI ANGLIÍ A SPOJENÝMI
NIZOZEMSKÝMI PROVINCIEMI ZA
CROMWELLOVY ÉRY

The Relationship between England and the United
Provinces in the Cromwellian Era

Bakalářská práce: 11-FP-KHI- 022

Autor:

Martina Gejdošová

Podpis:

.....

Vedoucí práce: PhDr. Stanislav Tumis, M.A., Ph.D.

Konzultant: PhDr. Jaromír Soukup, Ph.D.

Počet

stran	grafů	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
63	0	0	0	0	5

V Liberci dne: 29. 06. 2011

Čestné prohlášení

Název práce: Vztahy mezi Anglií a Spojenými nizozemskými provinciemi
za Cromwellovy éry
Jméno a příjmení autora: Martina Gejdošová
Osobní číslo: P07000826

Byl/a jsem seznámen/a s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména § 60 – školní dílo.

Prohlašuji, že má bakalářská práce je ve smyslu autorského zákona výhradně mým autorským dílem.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracoval/a samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím bakalářské práce a konzultantem.

Prohlašuji, že jsem do informačního systému STAG vložil/a elektronickou verzi mé bakalářské práce, která je identická s tištěnou verzí předkládanou k obhajobě a uvedl/a jsem všechny systémem požadované informace pravdivě.

V Liberci dne: 29. 06. 2011

Martina Gejdošová

Poděkování

Touto cestou bych ráda poděkovala vedoucímu bakalářské práce PhDr. Stanislavu Tumisovi, M.A., Ph.D. za jeho cenné rady a připomínky poskytované v průběhu psaní práce. Za trpělivost a podporu vděčím své rodině a blízkým přátelům, bez kterých by práce vznikla jen stěží.

Anotace

Bakalářská práce zpracovává téma vztahů mezi Anglií a Spojenými nizozemskými provinciemi za vlády Olivera Cromwella v letech 1649-1658. Úvodní kapitoly autorka věnuje dějinám obou zemí s důrazem na čtyřicátá a padesátá léta 17. století. V dalších kapitolách analyzuje zákon o námořní plavbě z roku 1651, dále srovnává stav a kvalitu námořnictva obou zemí. Závěrečná část v chronologickém sledu rozebírá události první anglo-nizozemské války z let 1652-1654.

Oliver Cromwell

Robert Blake

Marten Tromp

Anglo-nizozemská válka

Námořnictvo

Zákon o plavbě

Commonwealth

Protektorát

Spojené nizozemské provincie

Summary

The Bachelor Thesis deals with the topic of relationship between England and the United Provinces in the Cromwellian era in 1649-1658. In the introductory chapter the author deals with the history of both countries with emphasis on the 40s and 50s of the 17th century. In subsequent chapters the author analyses the Navigation Act of 1651, she also compares the states and quality of two navies. In the final chapter the author analyses events of the first Anglo-Dutch War in chronological order.

Oliver Cromwell

Robert Blake

Marten Tromp

Anglo-Dutch War

Navy

Navigation Act

Commonwealth

Protectorate

The United Provinces

Osnova

1	Úvod	9
2	Dějiny Spojených nizozemských provincií	11
2.1	Od sesazení Habsburků k vnitřní krizi	11
2.2	Spory mezi gomaristy a arminiány	12
2.3	Vestfálský mír	14
3	Dějiny Anglie	17
3.1	Karel I. Stuart (1600-1629)	17
3.2	Anglie v letech 1629-1640	19
3.3	Skotsko	20
3.4	Cesta k revoluci	21
3.5	Občanská válka.....	22
3.6	Rok 1648 – druhá občanská válka a poprava krále	25
3.7	Republika a protektorát	26
4	Hospodářství.....	31
4.1	Anglie	31
4.2	Zákon o plavbě	32
4.3	Spojené provincie	33
4.3.1	Spojená Východoindická společnost.....	34
4.3.2	Západoindická společnost	35
5	Zákon o plavbě (1651).....	37
5.1	Autor zákona.....	37
6	Námořnictvo	43
6.1	Prostředí.....	43
6.2	Špionáž	44
6.3	Námořnictvo	44
7	První anglo-nizozemská válka (1652-1654).....	48
7.1	Události, které válce předcházely	48
7.2	Průběh války	49
8	Závěr.....	54
9	Seznam zkratk.....	57
10	Seznam literatury a pramenů	58
11	Přílohy	60

1 Úvod

Vztahy mezi Anglií a Spojenými nizozemskými provinciemi v 17. století byly komplikované a především o třech anglo-nizozemských válkách, které jsou nedílnou součástí tohoto období, bylo sepsáno několik odborných monografií zejména v anglickém jazyce. Přesto lze konstatovat, že tyto války nepřitahují příliš velkou pozornost historiků ani laické veřejnosti, snad proto, že jsou obklopeny důležitějšími událostmi, jakými byla například občanská válka v Anglii nebo restaurace Stuartovců. Proto jsem se rozhodla toto téma alespoň částečně zpracovat v mé bakalářské práci, která je zaměřená na anglo-nizozemské vztahy za vlády Olivera Cromwella v letech 1649-1658 s důrazem na zákon o plavbě z roku 1651, stručnou historii obou zemí a první anglo-nizozemskou válku v letech 1652-1654.

V první kapitole pojednávám o historii Spojených nizozemských provincií v letech 1579-1654. Do této části zahrnuji odtržení sedmi provincií a v té době nevídanou věc, jakou bylo vyhlášení nezávislosti na Španělsku a vytvoření republiky. Nastiňuji zde uspořádání nově vzniklého útvaru, ale také vládu Mořice Oranžského a jeho boj o uznání samostatnosti Nizozemských provincií, kterého se jim de iure dostalo v roce 1648. Dále se zabývám vnitřními náboženskými spory mezi arminiány a gomaristy, které rozštěpily nizozemskou společnost na dva tábory. Analyzuji počátky problémů mezi oběma republikami, které vedly k vypuknutí první anglo-nizozemské války, již se zabývám v dalších kapitolách. V druhém kapitole představím dějiny Anglie od vlády Karla I. Stuarta, neboť období jeho vlády pokládám za důležité k utvoření celkového obrazu doby. Část kapitoly věnuji vzniku republiky a protektorátu, době, kdy v roce 1651 parlamentem prošel zákon o plavbě a o rok později vypukla válka mezi oběma zeměmi. V další části práce pojednávám o Východoindických společnostech (VOC a EIC) a Západointické společnosti (WIC).

Hlavní část práce tvoří kapitoly věnované zákonu o plavbě z roku 1651, námořnictvu a první anglo-nizozemské válce. Analyzuji v nich otázku autorství zákona a s tím související zájmy jednotlivých obchodníků na jeho prosazení v parlamentu. Srovnávám stav a kvalitu námořnictva obou zemí a vysvětluji, proč Spojené provincie neměly konkurenceschopné válečné lodě. V poslední kapitole v chronologickém sledu rozebírám události války z let 1652-1654.

V práci uplatňuji hlavně chronologický postup – rozebírám situaci obou zemí především ve čtyřicátých a první polovině padesátých let 17. století na pozadí historických událostí. Využívám též komparativní metodu, která mi umožnila srovnat námořnictvo obou zemí a poukázat na patrné rozdíly například ve vyzbrojení lodí. Dále srovnávám rozdílné názory a přístupy jednotlivých historiků k zákonu o plavbě.

Při psaní bakalářské práce jsem čerpala informace z odborných monografií, vydaných pramenů a internetových zdrojů. V úvodní kapitole jsem vycházela hlavně z publikace Jonathana Israele *The Dutch Republic: Its Rise, Greatness, and Fall: 1477-1806* a knihy od Hana van der Horsta *Dějiny Nizozemska*. V části, věnující se dějinám Anglie, se mi hlavním zdrojem stala kniha Martina Kováře *Stuartovská Anglie: Stát a společnost v letech 1603-1689*, obsáhlé dílo Austina Woolryche *Britain in Revolution 1625-1660*, a v neposlední řadě také *Zrození velmoci: Anglie na cestě k postavení první mocnosti 1603-1746* od Martina Kováře a Stanislava Tumise. Samozřejmě nesmím opomenout monografie, které mi pomohly sepsat hlavní kapitoly mé práce *The Anglo-Dutch Wars of the Seventeenth Century* od J. R. Jonese. Tato kniha je velmi dobře a přehledně strukturovaná. Nezabývá se pouze válkou, ale poskytuje též pohled na hospodářskou situaci, administrativní fungování států, rozebírá přírodní podmínky Anglie a Spojených provincií. Další přínosnou publikací byla *The Anglo-Dutch Wars of the 17th Century 1652-1674* od C. R. Boxera. Dílo se zabývá pouze anglo-nizozemskými válkami, kdy jsou v chronologickém sledu popsány všechny bitvy. Analýzy jednotlivých bitev ale nejsou příliš podrobné. Kniha *Tides of Empires: 1654-1763* od Petera Padfielda rozebírá spíše obchodní vztahy Spojených provincií. V práci jsem čerpala ještě z mnoha dalších publikací, které se navzájem doplňovaly a poskytly mi celkový obraz doby, kterou v bakalářské práci zpracovávám.

Vycházela jsem také z vydaných pramenů, které jsou k dispozici i na internetu. Nejdůležitější pro mě byla edice spisů *Letters and Papers Relating to the First Anglo-Dutch War, 1652-1654*, jež byla vydána v Londýně v roce 1899 nebo edice *Collection of the State Papers of John Thurloe 1652-1658* publikovaná v Londýně v roce 1742. Dále jsem použila *Journal of the House of Commons*, a to konkrétně sedmý svazek z let 1651-1660.

Přínosné pro mě byly i články publikované v odborných časopisech *The Economic History Review*, *Journal of the Warburg and Courtauld Institutes* a *Renaissance Studies*.

2 Dějiny Spojených nizozemských provincií

2.1 Od sesazení Habsburků k vnitřní krizi

V napjaté atmosféře nizozemské revoluce¹ si roku 1581 generální stavy ve spolupráci s Vilémem Oranžským dovolily nevídanou věc, která šokovala celou Evropu. Společně připravili tzv. výnos o sesazení (*Plakkaat van Verlathinge*), kterým sesadili z trůnu Filipa II. Habsburského a vyhlásili nezávislost na Španělsku. Místodržitelem byl zvolen Vilém I. Oranžský a panovníkem se stal vévoda z Anjou. V reálném životě však František, vévoda z Anjou nevládl žádnými pravomocemi. Vévoda se pokusil dobýt Antverpy, ale po neúspěchu z Nizozemí odešel a zemřel dřív, než by byl sesazen podobně jako Filip II. Zanedlouho po něm zemřel i Vilém I. Oranžský, který byl zavražděn v roce 1584 „kalvinistou v převleku“ Balthasarem Gérardem.²

Poté, co zemi opustil vévoda z Anjou, byla královská koruna nabídnuta francouzskému králi Jindřichovi III., který však odmítl. Generální stavy se obrátily na anglickou královnu Alžbětu I., jež vládu odmítla také, nicméně byla ochotná přijmout protektorát. Místo sebe poslala do Nizozemí Roberta Dudleyho, hraběte z Leicesteru. „*Po fiasku s Leicestrem se předáci vzbouřeného Nizozemí již o přenesení suverenity na cizího panovníka nepokoušeli. Od té chvíle se společný svazek vzbouřených provincií označoval jako Republika Spojených provincií (Republiek der Vereinigde Provinciën).*“³

Republika Spojených provincií představovala v Evropě unikátní záležitost. Tvořilo ji sedm provincií: Holland, Utrecht, Gelderland, Overijssel, Zeeland, Frísko a Groningen. K nim patřila ještě oblast Drenthe, pruh Flander, území severního Brabantska a kraj Westerwolde. Nejvyšším orgánem se staly generální stavy. Ty se skládaly z poslaneckých delegací stavů jednotlivých provincií, z nichž každá měla na shromáždění jeden hlas. Závěry ze shromáždění většinou připravoval zemský advokát Jan van Oldenbarnevelt.⁴ Protože republika v té době byla skutečnou anomálií, nezbývalo „velkomožným“ panům nic jiného než ofenziva. Po smrti Viléma převzal jeho úřad Mořic Oranžský, který se

¹ Ozbrojený konflikt mezi Španělskem a Nizozemím v druhé polovině 16. století, v němž Nizozemsko získalo nezávislost. V roce 1579 vytvořily severní nizozemské provincie a velká vlámská města Utrechtskou unii a v roce 1581 sesadili Filipa II.

² VAN DER HORST, H.: Dějiny Nizozemska, Amsterdam 2002, s. 135-140.

³ Tamtéž, s. 144.

⁴ SKLENÁŘOVÁ, S.: Nizozemsko, Praha 2006, s. 73-75.

Jan van Oldenbarnevelt byl přijat do služeb zemského advokáta v roce 1586. Byl penzionářem celé provincie Holland.

postavil do čela armády při obraně Spojených provincií. Mořic projevil talent ve vojenských záležitostech, když se nechal inspirovat římskými legiemi, jejich disciplínou a dobrou organizací. V 16. století tvořili vojsko žoldnéři. Mořic jim vyplácel žold včas a za to vojáci museli podstupovat každodenní výcvik. Reorganizovaná armáda dosáhla prvních úspěchů v roce 1590, kdy dobyla Bredu. Poté Mořic začal usilovat o proražení obklíčení republiky španělskými vojsky, což se během následujícího období podařilo. Aristokraté si mohli dovolit platit zmodernizovanou armádu a válečnou flotilu; tyto výdaje bez problémů pokryly příjmy ze dvou daní pro konvoje a licence. Ve Spojených provinciích rostly příjmy nejen díky obchodu a námořní dopravě, ale také přílivu uprchlíků z jihu, například z Antverp, kteří s sebou přinášeli kapitál a odborné zkušenosti.⁵

I přes mnoho nizozemských vítězství boje se Španělskem pokračovaly. „*Oldenbarnevelt a jeho příznivci byli stále více přesvědčeni o tom, že pokračování bojů už nebylo v zájmu Spojených provincií. Kromě toho stálo válčení mnoho peněz. Spinola s mírem rovněž souhlasil – účinná a ofenzivní strategie už nebyla pro španělskou stranu udržitelná.*“⁶ Príměří bylo uzavřeno v roce 1609. Za španělskou stranu vedl jednání Spinola.⁷ Jednou ze španělských podmínek bylo ukončení nizozemských plaveb do Indie. Španělský král Filip III. byl i portugalským králem a pro Portugalce Spojené provincie představovaly v této oblasti konkurenci. S tou ale Spojené provincie nesouhlasily. Nakonec ale obě delegace našly společnou řeč a vypracovaly plán dvanáctiletého príměří (*Twaalfjarig Bestand*). Tento mírový stav však neplatil mimo Evropu.⁸

2.2 Spory mezi gomaristy a arminiány

V době, kdy se Republika Spojených provincií na čas „zbavila“ španělského nepřítele, stála před jinou krizí, vnitřní krizí. Spor, jenž později zasáhl nizozemskou společnost, se rozhořel na leidské univerzitě poté, co byl na univerzitu povolán Jacobus Arminius. V té době tam již působil profesor Franciscus Gomarus, který obhajoval a interpretoval kalvínské učení podle Kalvínova spisu *Institutio*.

⁵ VAN DER HORST, H.: c. d., s. 138-152.

Uprchlíci např. z Brabantska uměli tkát velmi kvalitní sukno, zpracovávali kovy, brousili diamanty.

⁶ Tamtéž, s. 154.

⁷ Amrosio Spinola byl generál sloužící ve španělské armádě.

⁸ PRICE, J. L.: *The Dutch Republic in the Seventeenth century*, New York 1998, s. 20, 28.

Gomarus navazoval na Kalvínovo učení, podle něhož „*Bůh, který zná dnešek, minulost i budoucnost, mnohé zatratil a některé vyvolil.*“⁹ Arminius tyto úvahy o predestinaci rozvinul tak, že podle ortodoxních kalvinistů se dotýkal Boží všemohoucnosti.¹⁰ Každá strana měla své zastánce a střety se přiosťrovaly. Univerzita proto uspořádala disputaci, která trvala několik dní. V té době Arminius v důsledku vyčerpání z rozpravy zemřel. Spor nicméně pokračoval – na jedné straně stáli gomaristé (tzv. pedanti, kontraremonstranti) a na druhé arminiáni (tzv. ohební, remonstranti). Arminiáni byli v menšině, ale jejich výhodou byla podpora Ordenbarnevelta a jeho stoupenců.¹¹ Prince Mořice Oranžského spor zpočátku nezajímal, i když občas projevil náklonnost ke gomaristům. Princ se nevyhnul občasným střetům, které vyústily, když ho arminiánský kněz pokáral za jeho nevázaný život. Mořic změnil kazatele, který pravděpodobně také nesouhlasil s jeho avantýrami, ale do života se mu nepletl.

Oldenbarnevelt a jeho stoupenci se cítili ohroženi a tak holandské stavy v roce 1617 učinily rozhodnutí, známé jako ostrá rezoluce (*Scherpe Resolutie*), jež městům povolilo najmout vojáky na obranu proti gomaristům. Tím vzniklo jádro nového vojska, což vyvolalo Mořicův odpor. Princ svolal generální stavy, jež mu poskytly volnou ruku při řešení problémů. Oldenbarnevelt a jeho nejbližší stoupenci byli uvězněni a odsouzeni. Bývalý zemský advokát byl odsouzen k trestu smrti. Spojené provincie se dále nacházely ve vnitřní krizi a navíc, i když Mořic politicky vyhrál, jeho pověst byla pošramocená. „*Gomaristé dostali možnost svůj program dokončit. Aby svou církev očistili, svolali do Dordrechtu synod, který přijal do jisté míry závěry zdrženlivé. Faráři museli jen mlčet o svých názorech přesahujících rámec učení uznaného církví. Svoboda svědomí měla být respektována.*“¹²

Mořic Oranžský se soustředil na zahraniční politiku, protože mělo vypršet dvanáctileté příměří. Mezitím v roce 1621 zemřel arcivévoda Albert, který spravoval Španělské Nizozemí. Na jeho místo nastoupil hrabě Olivares, který obnovil válečný stav a vyhlásil ekonomickou blokádu Spojených provincií. V roce 1625 Spinola dobyl Bredu a téhož roku byl pochován i Mořic, kterého nahradil nejmladší syn Viléma I. Oranžského, Frederik Hendrik. Nový místodržitel se spolu s generálními stavy rozhodl přejít do útoku.

⁹ VAN DER HORST, H.: c. d., s. 185.

¹⁰ Podle Arminia je spasení darem, které Bůh nabízí každému. Bůh může spasit i ty lidi, u nichž vidí, že jsou věřící (to oponovalo kalvinistické absolutní predestinaci).

¹¹ SKLENÁŘOVÁ, S.: c. d., s. 87-91.

¹² VAN DER HORST, H.: c. d., s. 190.

Španělsko ještě ve stejném roce vstoupilo do války s Anglií, v roce 1628 s Francií, což vedlo ke stažení španělských oddílů z jižního Nizozemí.¹³

2.3 Vestfálský mír

V Evropě od roku 1618 zuřila třicetiletá válka a velká území Evropy byla zničena. Od roku 1642 probíhala mírová jednání, kterých se účastnili i delegáti ze Spojených provincií a Španělska. V Münsteru přišla na řadu i otázka Nizozemí. Generální stavy se ale nemohly dohodnout a zformulovat mírové podmínky, protože zájmy jednotlivých měst se rozcházely. Nakonec ale dospěly ke společnému závěru založeném na „*teritoriální integritě a obchodních zájmech Spojených provincií*.“¹⁴ Poté mohl být v roce 1648 uzavřen mír se Španělskem. V evropském kontextu Republika Spojených provincií vypadala jako „ostrov blahobytu“ a vyšla z mírových jednání vítězně. Španělsko přišlo o postavení velmoci a do popředí se dostala Francie. Německá území se musela soustředit na obnovu, protože země byla válkou zdevastovaná a vyčerpaná. Spojené provincie na míru vydělaly. Dosáhly dominantního postavení na trhu v Cádizu, což bylo finančně hodně výnosné. Zničily především anglickou konkurenci. Navíc, díky míru, nebylo nutné vynakládat obrovské finanční prostředky na armádu a válečné flotily.

Frederik Hendrik skonal v roce 1647 a do úřadu místodržitele nastoupil jeho syn Vilém II., který se velmi živě zajímal o zahraniční politiku. Vystupoval proti tradičnímu španělskému nepříteli a kromě toho se zajímal o občanskou válku v Anglii. V Anglii totiž vládl jeho tchán Karel I.¹⁵ Po jeho popravě utekl jeho syn Karel II. na kontinent a prohlásil se králem ve vyhnanství. V dubnu 1649 byl do Spojených provincií vyslán právník Isaac Dorislaus, aby jednal s generálními stavy. Měl připravit půdu k vytvoření aliance mezi oběma republikami. Commonwealth totiž zpočátku hledal spíš spojence než protivníka. Generální stavy se ale nedokázaly dohodnout. Na jedné straně stála provincie Holland, která se přikláněla k míru. Na druhé Oranžisté, podporující Viléma II., který chtěl válčit a toužil po expanzi do jižního Nizozemí. Vilém II. začal též podporovat Karla II. „*Angličtí royalisté byli ve Spojených provinciích vítáni, a když zabili Dorislausa, nebyly podniknuty žádné kroky, aby se vrazi dostali před soud. Vztahy mezi oběma zeměmi poté ochladly*.“¹⁶ Vilém II. intenzivně promýšlel plán jak zaútočit na Olivera Cromwella, který se stal

¹³ BLOM, J. C. H., LAMBERTS, E.: History of the Low Countries, s. 163-167.

¹⁴ VAN DER HORST, H.: c. d., s. 195

¹⁵ Vilém II. Oranžský se oženil s dcerou anglického krále Karla I., Marií.

¹⁶ WOOLRYCH, A.: Britain in Revolution 1625-1660, Oxford 2004, s. 509.

lordem protektorem. Zemřel však dřív, než stačil své plány realizovat. Po smrti Viléma se politická situace ve Spojených provinciích změnila, a Commonwealth se tak pokusil opět navázat kontakt a vytvořit spojení jako základ širší protestantské aliance.

V březnu 1651 odjel St John a Walter Strickland do Haagu s žádostí na odvrácení války mezi republikami. Žádost ale nebyla nikdy oficiálně předložena a delegace byla přijata velmi chladně. Když byli ještě St John a Strickland v Haagu, generální stavy uzavřely smlouvu s Dánskem. To v Anglii chápali jako „smrtelnou ránu“ anglického snažení. St John a Walter Strickland se vrátili zpět do Anglie v červnu. Jen o pár měsíců později prošel parlamentem slavný zákon o námořní plavbě.¹⁷

Psal se rok 1650, když se jen pár dnů po smrti svého otce narodil Vilém III. Bylo nemožné, aby převzal úřad místodržitelství,¹⁸ a tak se ke slovu dostali jeho odpůrci. *„Holandské stavy svolaly velké shromáždění, aby na něm projednaly nově vzniklou situaci. Bylo to velké shromáždění, na němž se všechny provincie – kromě Fríska a Groningenu – rozhodly, že prozatím neustanoví žádného místodržitele.“*¹⁹ Pro takto vzniklou situaci se používal termín skutečná svoboda (*de ware vrijheid*). Holandské stavy na sebe převedly pravomoce místodržitele a ty pak předaly dál městům. Holandskými stavy byl velkým penzionářem zvolen Reinier Pauw z Amsterdamu. Když Pauw onemocněl, zastupoval ho mladý úředník Jan de Witt, syn starosty Dordrechtu Jacoba de Witt.²⁰ Po smrti Pauwa tedy nebylo překvapením, že jeho nástupcem byl jmenován právě Jan de Witt, který prosazoval politiku skutečné svobody nejen v Nizozemí – proto se snažil udržet co nejdál od moci Oranžské – ale také v zahraniční politice.²¹ Během působení De Witta v úřadu byla zrušena úsporná opatření v armádě, především u válečného loďstva. Nizozemci prosazovali svobodnou plavbu, a proto každý kdo ohrožoval obchodní loď, musel počítat s odvetou.

Záhy po nástupu do funkce musel Jan de Witt tento problém řešit. Po občanské válce anglický parlament začal s obnovou poničené země. Při dovozu a vývozu ale narazil na naprostou nadvládu nizozemských obchodních lodí. Po marné snaze o spolupráci se Spojenými provinciemi Anglie začala uplatňovat suverenitu v Severním moři, což omezovalo Nizozemí. Na rozdíl od Spojených provincií parlament prosazoval koncepci

¹⁷ Tamtéž, s. 509-510.

¹⁸ Vilém III. nemohl převzít úřad kvůli svému věku.

¹⁹ VAN DER HORST, H.: c. d., s. 199

²⁰ ISRAEL, J.: *The Dutch Republic: Its Rise, Greatness, and Fall: 1477-1806*, Oxford 1995, s. 700-702.

²¹ Podle De Wittovy zahraniční politiky by žádná mocnost nemohla převzít vedoucí úlohu v Evropě a tím pádem vykořisťovat ostatní.

„uzavřeného moře“. Severní moře se tak mělo stát součástí anglického Commonwealthu. „Anglická flotila tam uplatňovala svá práva suveréna, včetně práva prohlížet lodě všech zemí a bylo-li třeba i je zabavit. Od zahraničních lodí se očekávalo, že při setkání s anglickými eskadrami stáhnou vlajku.“²²

²² VAN DER HORST, H.: c. d., s. 201.

3 Dějiny Anglie

3.1 Karel I. Stuart (1600-1629)

Karel se narodil v roce 1600 jako syn krále Jakuba I. a Anny Dánské. Ve čtyřech letech ho otec jmenoval vévodou z Yorku. Když bylo Karlovi dvanáct let, zemřel jeho starší bratr Jindřich na tyfovou horečku, a Karel se stal následníkem trůnu. Karlova sestra Alžběta se o rok později provdala za Fridricha Falckého a opustila Anglii. Mladý následník se musel brzy ujmout svých ceremoniálních povinností, například vítal Fridricha Falckého v Londýně. Karel neměl dobré vztahy s otcem, proto trávil většinu času s matkou. Princ se hnusil život, jaký jeho otec vedl.²³ Za vlády Jakuba I. se Whitehall proměnil v místo, kde se holdovalo požitkům. „Mezi Jakubova největší provinění ale nepatřily chyby intelektuální, ale spíše poklesky morální a osobní.“²⁴ Jakub se nevyhnul skandálům, mezi nimiž nechyběly ani sexuální kauzy.

Karel byl povýšen na prince z Walesu v listopadu roku 1616. Ve stejné době se seznámil s Georgem Villiersem, který se později stal vévodou z Buckinghamu. Zpočátku spolu neměli dobré vztahy, to se ale časem změnilo a stali se přáteli. „*Buckingham hrál ve vztahu Karla a Jakuba poněkud zvláštní roli. Kromě toho, že před nesmělým princem otevřel ‚ženský svět‘, čímž zřejmě zabránil tomu, aby následoval svého homosexuálního otce, působil též jako jejich prostředník.*“²⁵ Přesto všechno můžeme označit Jakubovu vládu v porovnání s vládou Karla za stabilní a úspěšnou.²⁶

Karel byl opakem svého otce a od počátku vládl jinak než Jakub I. „*Karel byl cudný král, jenž byl hlavou cudného dvora.*“²⁷ Byl velmi pracovitý a od roku 1625, kdy se stal králem, se „plně ponořil do práce“.²⁸ Celková změna nálady u dvora působila pozitivně, ale s odstupem můžeme říct, že „*Whitehall přestal být místem, kde probíhala životně důležitá komunikace mezi court and country.*“²⁹ V prvních patnácti letech Karlovy vlády můžeme najít pozitiva i negativa; projeví se v nich všechny důvody, které vedly k občanské válce.

²³ KOVÁŘ, M.: Stuartovská Anglie: Stát a společnost v letech 1603-1689, Praha 2001, s. 76-77.

²⁴ MORGAN, O. M. a kol.: Dějiny Británie, New York 1997, s. 279.

²⁵ KOVÁŘ, M.: Stuartovská Anglie..., s. 78.

²⁶ KOVÁŘ, M., TUMIS, S.: Zrození velmoci: Anglie na cestě k postavení první světové mocnosti (1603-1746), s. 16-18.

²⁷ MORGAN, O. M. a kol.: c. d., s. 281.

²⁸ DAVIES, G.: The Early Stuarts 1603-1660, Oxford 1937, s. 262.

²⁹ KOVÁŘ, M.: Stuartovská Anglie..., s. 81.

Jedním z problémů byl Karlův postoj k náboženství, vyvolávající znepokojení. Panovník poskytl podporu arminiánům a arcibiskupovi Williamu Laudovi,³⁰ s nimiž se ale většina anglické společnosti neztotožňovala. Karlova vláda ve Skotsku se navíc nesetkala s úspěchem, stejně jako jeho zahraniční politika.³¹

Karel I. Stuart se navíc chápal jako panovník, jehož moc pocházela přímo od Boha, a proto velmi nerad spolupracoval s parlamentem.³² „*K napětí mezi panovníkem a parlamentem přispívala také neoblíbenost vévody z Buckinghamu. Poslanci Buckinghamu obvinili z hromadění úřadů, zneužívání monopolů a protěžování vlastní rodiny.*“³³ Snaha Karla bránit vévodu před útoky poslanců vedla k rozpuštění Karlova prvního i druhého parlamentu. Mezi další spory parlamentu a Koruny patřily finance. Hlavní rozepré se soustředily na tzv. *tonnage and poundage*,³⁴ neoblíbenou byla také lodní daň (*ship money*) a nucené půjčky (*forced loans*). Problémy rovněž působilo i financování války proti Španělsku a Francii. Kvůli neúspěchu Buckinghamu ve výpravě k La Rochelle v roce 1627 byl Karel nucen svolat opět parlament, v pořadí již třetí.

Poslanci byli tentokrát opatrnější, a aby zabránili rozpuštění parlamentu, vyhnuli se útokům na vévodu Buckinghamu; vznesli však vůči panovníkovi celou řadu požadavků. Problém s vévodou se „vyřešil“ krátce po zahájení jednání, když byl Buckingham zavražděn.³⁵ Poslanci předložili králi návrh tzv. zákona o právech (*Bill of Rights*).³⁶ „*Návrh zákona o právech, jak bývá tato předloha nejčastěji překládána, prohlašoval za protiprávní vybírání jakékoliv daně či půjčky bez schválení parlamentem, uvěznění kohokoli bez soudu a ubytování vojáků v soukromých domech bez souhlasu majitelů.*“³⁷

³⁰MORGAN, O. M. a kol.: c. d., s. 283. „Většinu lidí si král odcizil svou náboženskou politikou. William Laud oslabil lojalitu ke koruně ve dvou ohledech. Jednak tím, že praktiky k nimž Laud a jeho kolegové vybízeli, připomínali římskokatolickou věrouku. Sám Laud tvrdil, že římská církev je pravá, i když zkažená. Stejně neblahý byl i Laudův klericismus, snaha obnovit moc a autoritu biskupů, církevních soudů a farních kněží tím, že napadal neoprávněné zásahy laiků do jurisdikce a majetku církve. Měl být restituován církevní majetek, omezen vliv laiků na výběr desátek a na jmenování do církevních úřadů. Hříšník nemohl dojít spasení skrze slovo Boží sám, nýbrž pouze skrze svátosti zprostředkované mu jeho knězem.“

³¹KOVÁŘ, M.: Stuartovská Anglie..., s. 81.

Anglie se ocitla v letech 1625-1630 ve válce se Španělskem (která ale nebyla oficiálně vyhlášena) a ve válce s Francií.

³²DAVIES, G.: c. d., s. 32.

³³KOVÁŘ, M.: Stuartovská Anglie..., s. 83.

³⁴KOVÁŘ, M., TUMIS, S.: Zrození velmoci..., s. 37. „celní poplatky z vína a některého dalšího dováženého zboží“.

³⁵Buckingham byl zavražděn v srpnu 1628.

³⁶WOOLRYCH, A.: Britain in Revolution 1625-1660, Oxford 2002, s. 57-59.

³⁷Tamtéž, s. 38.

Tento návrh ale neměl naději na úspěch. Diggest a Rich zvolili jinou formu, již byla petice. Král vyslovil s Peticí práv (*Petition of Rights*) souhlas.³⁸

Vztahy mezi Korunou a parlamentem se nezlepšily. Král zpochybnil platnost *Petition of Rights*. Poté poslanci začali připravovat tzv. Velký protest (*Grand Remonstrance*), což krále rozhořčilo a v roce 1629 rozpustil i svůj třetí parlament.³⁹ Anglie stála na počátku jedenácti let „královské samovlády“.⁴⁰

3.2 Anglie v letech 1629-1640

Osobní vláda Karla I. byla jeho současníky hodnocena dvojím způsobem. První vnímali režim jako „mírnou otcovskou vládu“, podle jiných šlo o „jedenáct let tyranie.“⁴¹ Parlament nebyl svolán jedenáct let, a tak se bránilo politické činnosti. Problém, s nímž se musel Karel vyrovnat, představoval nedostatek financí. Nebylo tomu jinak ani u jeho předchůdců. Bylo nutné snížit výdaje a zvýšit příjmy, což nebyl jednoduchý úkol, před nějž byl postaven Richard Weston, lord nejvyšší strážce pokladu. Výdaje se podařilo snížit, protože v letech 1629-1630 byl uzavřen mír s Francií i se Španělskem. Král pobíral značné důchody z *tonnage and poundage*, úspěšně se vybírala též lodní daň. Vybírání daní a poplatků probíhalo v podstatě bez odporu. Jediná opozice se utvořila, když se strážce pokladu pokusil z lodní daně učinit daň stálou. Přesto se podařilo v letech 1634-1638 vybrat 90% výnosu ze *ship money*.⁴²

Je nutno konstatovat, že během třicátých let došlo k polarizaci politického národa. Někteří se přiklonili na stranu krále, jiní, jako například John Pym a John Eliot, zůstali v opozici. Za vše mluví fakt, že proti panovníkovi vystupovali i lidé, kteří by za „normálních okolností“ stáli při něm. „Společnost vnímala chování panovníka jako pokus obcházet svévolně tradice země.“⁴³ Většinu lidí si král odcizoval kvůli své náboženské politice, již prosazoval arcibiskup William Laud.⁴⁴ Jednalo se o arminiány, kteří tvořili alternativu k ortodoxnímu kalvinismu.⁴⁵ „Boží předurčení podmiňovala podle arminiánů víra a každý člověk mohl aktivně přispět ke svému spasení. Většina Angličanů patřila na

³⁸ KOVÁŘ, M.: Stuartovská Anglie..., s. 87-89.

³⁹ KOVÁŘ, M., TUMIS, S.: Zrození velmoci..., s. 38.

⁴⁰ DAVIES, G.: c. d., s. 79.

⁴¹ KOVÁŘ, M.: Stuartovská Anglie..., s. 100.

⁴² Tamtéž, s. 100-102.

⁴³ KOVÁŘ, M., TUMIS, S.: Zrození velmoci..., s. 44.

⁴⁴ MORGAN, O. M. a kol.: c. d., s. 282.

⁴⁵ GEORGE, CH.: The Stuarts: A Century of Experiment 1603-1714, Surrey 1973, s. 62-66.

konci 16. a na počátku 17. století k umírněným kalvinistům. Bylo jim cizí zdůrazňování svobodné vůle člověka stejně jako představa, že Bůh je otevřen všem a každý jedinec může vlastním přičiněním dosáhnout spásy.⁴⁶ Většina populace pohlížela na arminianismus, který klade důraz na formální stránku bohoslužby, jako na snahu zavést v zemi „papeženství“.⁴⁷

3.3 Skotsko

Dalším důležitým bodem, který je nutno zmínit, byla vzpoura ve Skotsku. Vládnout Skotsku z Londýna bylo nad panovnickovy síly. Karel toužil po jednotě; nejdříve zpochybnil autonomii skotských lordů, pak se snažil ve Skotsku zavést podobné náboženské reformy, jaké v Anglii prosazoval Laud.⁴⁸ Vměšování se do náboženských záležitostí Skotska bylo Karlovou velkou chybou. Král vnutil Skotům Knihu motliteb (*Book of Common Prayer*), proti čemuž se zvedla silná opozice. Karel ale trval na svých rozhodnutích a rozhodl se svou vůli prosadit silou. Plánoval vpád do Skotska v roce 1639 a ještě jednou v roce 1640. V obou případech Skoti mobilizovali rychleji než král. Vinou všeobecného otálení byl Karel nucen od tažení v roce 1639 upustit. Jako tradičně mu chyběly finanční prostředky.⁴⁹ Rozhodl se Skoty uzavřít příměří alespoň do doby, než sežene potřebné finance. Ty mu mohli poskytnout poslanci, proto Karel svolal parlament. Zákonomárci se sešli ve Westminsteru v dubnu 1640, ale potřebné finanční prostředky mu neposkytli, protože nesplnil jejich požadavky. Karel proto tzv. Krátký parlament (*Short Parliament*) v květnu 1640 rozpustil.⁵⁰ „*City, na jejíž půjčku Karel I. spoléhal především, s ním totiž odmítla jednat o penězích, dokud znovu nesvolá parlament.*“⁵¹ Karel I. v podstatě ponechal Skotům „volné pole“ ke vstupu do Anglie. Skotská armáda v roce 1640 obsadila Newcastle. Panovník neměl na výběr a musel podmínky příměří se Skoty akceptovat.⁵²

⁴⁶ KOVÁŘ, M.: Stuartovská Anglie..., s. 105.

⁴⁷ KOVÁŘ, M., TUMIS, S.: Zrození velmoci..., s. 43-44.

Arminiani totiž zpochybnili predestinaci podle Kalvínova učení a tím se přibližovali římsko-katolické církvi. Každý člověk mohl přispět ke svému spasení.

⁴⁸ MORGAN, O. M. a kol.: c. d., s. 283.

⁴⁹ Tamtéž, s. 284.

⁵⁰ KOVÁŘ, M., TUMIS, S.: Zrození velmoci..., s. 45-47.

WILSON, D.: *The King and the Gentleman*, London 2000, s. 306.

⁵¹ KOVÁŘ, M.: Stuartovská Anglie..., s. 113.

⁵² MORGAN, O. M. a kol.: c. d., s. 284.

3.4 Cesta k revoluci

V nastalé situaci neměl Karel na výběr a musel opět svolat parlament, který již vzhledem k politickému vývoji nemohl rozpustit. „*Slavnost zahájení Dlouhého parlamentu (Long Parliament) připadla na 3. listopad 1640. Poslanci, kteří se ve Westminsteru sešli, zasedali s jediným přerušením déle než dvanáct let a poprvé v historii země se stali rovnocennou alternativou ke královské vládě.*“⁵³ Dolní sněmovna poskytla potřebné peníze, jež se král zavázal zaplatit skotské armádě.⁵⁴ Ke slovu se tak dostali ti, kteří nebyli s politikou Karla I. spokojeni.

První týdny zasedání Dlouhého parlamentu se nesly v duchu odstranění mužů spojených s Karlovou „samovládou“. Lidé, kteří byli ve třicátých letech Karlovými rádci, se rázem ocitli ve vězení nebo alespoň v nemilosti. Proti Williamu Laudovi byl veden *impeachment* od roku 1640. Arcibiskup z Canterbury byl odsouzen a popraven v roce 1645.⁵⁵ V rukou kata nakonec skončil i Thomas Wentworth,⁵⁶ lord ze Straffordu, který zastával funkci místokrále v Irsku. Strafforda parlamentáři podezřívali, že přivede do Anglie „irskou armádu“ a nastolí absolutistickou vládu. Hlavní snahou poslanců bylo přimět Karla, aby svěřil moc mužům, jimž důvěřoval parlament.⁵⁷

K dalším rozporům mezi poslanci docházelo během jednání o náboženských otázkách. Do Westminsteru byla doručena petice (*Root and Branch Petition*), požadující zrušení episkopátu. „*Většina poslanců i venkovských gentlemanů v parlamentu si až do vypuknutí občanské války v roce 1642 přála umírněnou reformu církve.*“⁵⁸ Postupem času se začaly ukazovat rozdíly mezi oběma komorami parlamentu. Sněmovna lordů odmítla *Bishop's Exclusion Bill*, který dolní komora podpořila; schválila též zákon o zrušení episkopátu. Za jedno byly obě sněmovny v případě zrušení Hvězdné komory a Vysoké komise.⁵⁹

⁵³ KOVÁŘ, M.: Stuartovská Anglie..., s. 114.

⁵⁴ Královští komisaři se zavázali v roce 1640 zaplatit skotské armádě 850 liber za každý den strávený na anglickém území.

⁵⁵ Tamtéž, s. 114-115.

⁵⁶ GEORGE, CH.: c. d., s. 67-68.

⁵⁷ KOVÁŘ, M., TUMIS, S.: Zrození velmocí..., s. 52-53.

⁵⁸ Tamtéž, s. 51.

⁵⁹ Hvězdná komora – královský mimořádný soud. Má se zabývat zejména trestním právem, nedodržuje však přesně daná pravidla a používá kruté tresty – hlavně proti politickým odpůrcům.

Vysoká komise – soud, který byl vytvořen už za Tudorovců. Řeší hlavně náboženské otázky. Opozice ho označuje za horší než inkviziční soud.

Vztahy mezi Karlem a parlamentem se ještě více vyhrotily v roce 1641. John Pym vystoupil s tzv. Deseti návrhy (*Ten Propositions*), „v nichž poslanci požadovali převzetí kontroly nad armádou a milicí, odstranění jezuitů a kněží nenarozených v Británii z okruhu královny, výchovu královských dětí protestantskými vychovateli.“⁶⁰ Králi se nepodařilo sehnat podporu ani u skotského parlamentu vzhledem k „provalení“ aféry, kdy měli být zatčeni vůdčí osobnosti *covenanterů* Argylla, Hamiltona a Lamarka. Znepokojení v Anglii způsobily zprávy šířící se z Irska. Odchod místokrále Strafforda způsobil rozvrat místní koalice. Propaganda vyvolala hysterii a obavy, že dojde k invazi irských povstalců do Anglie.⁶¹ „V takovéto atmosféře chtěl Karel I. vytvořit armádu, jež by povstání v Irsku potlačila. Poslanci se obávali, že by vojsko mohlo být použito proti nim, a proto králův požadavek odmítli.“⁶² K dalším názorovým střetům došlo v parlamentu během jednání o tzv. Velkém protestu (*Grand Remonstrance*). Jednalo se o „zdrčující obžalobu Karlovy vlády“⁶³, která prošla parlamentem jen těsnou většinou.

Koruně došla s poslanci trpělivost na počátku roku 1642. Panovník obvinil z velezrady a nařídil zatknout Johna Pyma, Johna Hampdena, Arthura Hasselriga a další. Pokus o jejich uvěznění ale nevyšel, protože poslanci byli varováni.⁶⁴ „V očích části ‚politického národa‘ incident potvrdil proradnost krále a stal se jedním z rozhodujících faktorů, které přivedly Anglii k občanské válce.“⁶⁵ Horní komora v roce 1642 schválila návrh na vyloučení episkopátu (*Exclusion Bill*) a jen o pár dní později odhlasovala zákon o milicích. „Politická scéna“ se rozpoltila. Poslanci, kteří nesouhlasili s názory radikálních kolegů, buď opustili parlament, nebo se přidali na stranu krále. Nastalá situace v podstatě „ulehčila práci“ radikálním poslancům, kteří zůstali v parlamentu. Vystupňované napětí nasměrovalo zemi k občanské válce.⁶⁶

3.5 Občanská válka

Válka oficiálně začala v srpnu 1642, kdy Karel I. vyvěsil svou vlajku v Nottinghamu. Z počátku se střet projevoval jen několika potyčkami. První bitva, k níž

⁶⁰ Tamtéž, s. 53-54.

⁶¹ KOVÁŘ, M.: Stuartovská Anglie..., s. 118-119.

⁶² Tamtéž, s. 119.

⁶³ KOVÁŘ, M., TUMIS, S.: Zrození velmoci: Anglie na cestě k postavení první světové mocnosti (1603-1746), s. 54.

⁶⁴ Tamtéž, s. 55.

⁶⁵ KOVÁŘ, M.: Stuartovská Anglie: Stát a společnost v letech 1603-1689, Praha 2001, s. 121.

⁶⁶ Tamtéž, s. 120-123.

došlo 23. října u Edgehillu, jasného vítěze neurčila – skončila nerozhodně. Vojska obou stran byla ještě nezkušená.⁶⁷ „*Neschopnost zvítězit ve velkém střetu ponechávala značný prostor pro jednání.*“⁶⁸ V únoru 1643 se zástupci obou stran sešli v Oxfordu. Jednání ale skončila v dubnu neúspěchem. Nezdár lze přičíst úspěchům rojalistického vojska na bojišti. V tuto chvíli král mohl doufat v celkové vítězství. Situace parlamentního vojska nevypadala „růžově“ ani v létě 1643. Z tohoto důvodu vyzval hrabě Essex panovníka k dalším rozhovorům. Karel I. tento návrh jednoznačně odmítl.⁶⁹

Pro vítězství ve válce byla velmi důležitá ekonomika. Nesmíme zapomínat ani na nutnost reorganizace armády, o níž se zasloužil Jonh Pym. „*Zastával názor, že armáda nutně potřebuje jednotné a pevné velení.*“⁷⁰ Novým velitelem se stal hrabě z Manchesteru. Díky financím získaným od City se podařilo naverbovat na 20 000 mužů. Parlamentní armáda přestala být závislá na dobrovolnících a měla pevné velení.⁷¹

Po krátkém jednání se Skoty se podařilo parlamentariánům uzavřít tzv. Slavnou dohodu (*Solemn League and Covenant*).⁷² K úspěchu spojených skotských a „parlamentních“ vojsk došlo během bitvy u Marston Mooru, kde porazila rojalisty. I když toto vítězství bylo zlomové, válka ještě vyhrána nebyla. V létě 1644 boje dospěly do mrtvého bodu. Obě strany se potýkaly s problémy, jako byla například dezerce a nekázeň vojáků.⁷³ Na počátku roku 1645 probíhala uxbridgeská jednání, jež ale také zkrachovala.⁷⁴

„*Dne 17. února 1645 schválila sněmovna lordů tzv. New Model Army Ordinance a 3. dubna následovalo Self-Denying Ordinance*“⁷⁵.⁷⁶ První nařízení ustanovilo tzv. *New Model Army*. Armáda se spojila v jeden celek a získala nové velení, jež převzal Thomas Fairfax. Vojáci byli profesionálové, které platil parlament. Nutno podotknout, že byli placeni mnohem lépe. Nová armáda dosáhla svého velkého vítězství v bitvě u Naseby

⁶⁷ MORGAN, O. M. a kol.: Dějiny Británie, New York 1997, s. 287.

⁶⁸ KOVÁŘ, M., TUMIS, S.: Zrození velmocí: Anglie na cestě k postavení první světové mocnosti (1603-1746), s. 57.

⁶⁹ Tamtéž, s. 56-57.

KOVÁŘ, M.: Stuartovská Anglie..., s. 125-127.

⁷⁰ KOVÁŘ, M.: Stuartovská Anglie..., s. 130.

⁷¹ KOVÁŘ, M., TUMIS, S.: Zrození velmocí..., s. 57.

⁷² Covenanteři podmínili vojenskou pomoc, tím že v Anglii, Skotsku a Irsku bude zavedeno presbyteriánství jako oficiální náboženství.

⁷³ KOVÁŘ, M.: Stuartovská Anglie..., s. 131-133.

⁷⁴ KENYON, J., OHLMEYER, J.: The Civil Wars: A Military History of England, Scotland and Ireland 1638-1660, s. 138-140.

⁷⁵ *Self-Denying Ordinance* – nařízení zbavovalo všechny členy parlamentu funkcí ve státní správě i v armádě, tedy i Cromwella. Cromwella si později vyžádal Fairfax jako velitele jízdy.

⁷⁶ KOVÁŘ, M.: Stuartovská Anglie..., s. 134.

v červnu roku 1645.⁷⁷ Výhoda již v tuto chvíli stála jasně na straně parlamentariánů. „*Po bitvě u Naseby bylo o výsledku války prakticky rozhodnuto.*“⁷⁸ Král nařídil svému synu Karlovi, aby zemi opustil a odjel do Francie. Panovník odjel do Oxfordu, odkud uprchl 27. dubna 1646, aby se vydal do rukou skotské armády.⁷⁹

Po ukončení první občanské války byl rozkol na „politické scéně“ větší než na jejím počátku. Parlament ovládli tzv. presbyteriáni,⁸⁰ kteří připouštěli návrat Karla I. k moci. Jejich odpůrci, independenti, kteří kontrolovali armádu, chtěli výrazně královská práva omezit. Další část poslanců zastávala neutrální postoj a čekala, jak se situace vyvine. Většina společnosti se přikláněla k presbyteriánům spíše než k radikálním independentům.⁸¹ V parlamentu nepanovala shoda, což samozřejmě ztěžovalo jednání s králem. Králi parlament zaslal tzv. návrhy z Newcastleu⁸² (*Propositions of Newcastle*), jež ale byly pro Karla I. nepřijatelné.⁸³

„*Situace se zjednodušila po předání krále do rukou anglických poslanců.*“⁸⁴ Parlament se poté začal věnovat vlastním problémům. Jedním z nich byla armáda, kterou se rozhodl (za nepřítomnosti Cromwella) částečně demobilizovat a zbytek vojska poslat dobývat Irsko. Za touto akcí stál nedostatek financí na vyplacení žoldu vojákům ale i obavy z armády. Vyplácení žoldu se vleklo už od konce války a v armádě rostla nespokojenost.⁸⁵ „*V takto vyhrocené atmosféře se v roce 1647 zrodil základ levellerského hnutí, jehož centrem se stal Londýn.*“⁸⁶ Mezi představitele *levellerů* (rovnostářů) patřili John Lilburne, Maximilian Petty a Richard Overton. Levelleři se „infiltrovali“ i do armády, kde prosazovali svůj politický program.⁸⁷ Politizaci armády nezpůsobila iniciativa, kterou projeвили levelleři, nýbrž neuctivé jednání parlamentu.⁸⁸

⁷⁷ KENYON, J., OHLMEYER, J.: c. d., s. 141-144.

⁷⁸ Tamtéž, s. 136.

⁷⁹ KOVÁŘ, M., TUMIS, S.: *Zrození velmoci...*, s. 59.

⁸⁰ Presbyteriáni chtěli také omezit vliv armády.

⁸¹ KOVÁŘ, M.: *Stuartovská Anglie...*s. 148.

⁸² KOVÁŘ, M., TUMIS, S.: *Zrození velmoci...*, s. 60. „*Mírové podmínky obsahující, například souhlas se Slavnou dohodou, zrušení episkopátu, reformu náboženství podle Covenantu, kontrolu armády parlamentem a „superiorností legislativy nad exekutivou“.*“

⁸³ KENYON, J., OHLMEYER, J.: c. d., s. 144-146.

⁸⁴ KOVÁŘ, M., TUMIS, S.: *Zrození velmoci...*, s. 60.

⁸⁵ MORGAN, O. M. a kol.: c. d., s. 292.

⁸⁶ KOVÁŘ, M., TUMIS, S.: *Zrození velmoci...*, s. 61.

⁸⁷ Požadovali, aby panovník ani sněmovna lordů neměli právo veta nad rozhodnutími Dolní sněmovny. Rovněž chtěli i náboženskou svobodu, zrušení desátku... a tak dále.

⁸⁸ KOVÁŘ, M.: *Stuartovská Anglie...*, s. 152.

Revoluce v Anglii mířila ke svému vrcholu. Došlo k definitivní roztržce mezi parlamentem a armádou. Dne 2. června 1647 se kornet George Joyce⁸⁹ v Holdenby House zmocnil krále. Armáda přikročila k politické akci. Velitelé se rozhodli mužstvo podpořit a do čela vzpoury se postavil Cromwell. Armáda 5. června oznámila v Poníženém protestu (*Humble Remonstrance*) a ve Slavném ujednání (*A Solemn Engagement*), že se nerozejde, pokud ji nebude parlamentem vyplacen dlužný žold. Armáda se stala politickou silou a demonstrovala to tažením na Londýn.⁹⁰ Armádní rada zformulovala politický program tzv. Články návrhů (*Heads of Proposal*), jehož cílem bylo vytvořit podmínky pro „trvalé politické uspořádání země“.⁹¹ Tento návrh, který Karel I. obdržel, je historiky hodnocen jako pro něj nejpříjemnější. Všechny strany, dokonce i parlament, projevíly ochotu návrh přijmout. Karel ale opět odmítl. Armáda se rozhodla přestat vyčkávat a v srpnu 1647 vstoupila do Londýna. Situace se nelepšila a ke konci roku 1647 probíhala další jednání. Levelleři vypracovali tzv. Dohodu lidu⁹² (*Agreement of the People*), v níž formulovali svůj politický, republikánský program.⁹³ Král ale i armádní vůdci (tzv. grandí) tento návrh odmítli.⁹⁴ Dohoda začala rozdělovat i samotnou armádu.

3.6 Rok 1648 – druhá občanská válka a poprava krále

Karel I. „jako obvykle“ situaci příliš nezvládl, když uprchl ze zajetí v Hampton Courtu. Jako místo svého nového pobytu si vybral ostrov Wight. Král si nepomohl ani podpisem smlouvy se Skoty (*Engagement*). „Parlament se znovu utvrdil v přesvědčení, že králi nelze důvěřovat. V lednu 1648 proto poslanci schválili tzv. *The Vote of No Addresses*, tj. rozhodnutí, že mu již nebudou předkládat žádné nabídky a nebudou se zabývat ani jeho návrhy.“⁹⁵

Druhá občanská válka začala v roce 1648, v němž i skončila. Do Anglie v červenci vtrhla skotská armáda – vojsko však bylo slabé a ve skutečnosti nepředstavovalo větší hrozbu. Válka byla rozhodnuta po několika porážkách Skotů u Prestonu a následné

⁸⁹ Tato skutečnost v době kdy byl mír, byla nevídaná a měla dalekosáhlé důsledky.

⁹⁰ Tamtéž, s. 153.

⁹¹ ⁹¹ KOVÁŘ, M., TUMIS, S.: Zrození velmoci..., s. 63.

⁹² KOVÁŘ, M.: Stuartovská Anglie..., s. 155. „Dohoda požadovala volební reformu, dvouleté funkční období parlamentu, kodifikaci, nezcižitelných práv lidu. Poslanci měli být vystaveni neustálé kontrole voličů.“

⁹³ WOOLRYCH, A.: c. d., s. 385-390.

⁹⁴ KOVÁŘ, M., TUMIS, S.: Zrození velmoci..., s. 63-64.

⁹⁵ Tamtéž, s. 64.

výpravě Cromwella do Skotska.⁹⁶ „*Politické vedení parlamentu pak ale k pobouření důstojníků zrušilo The Vote of No Addresses a vyjádřilo ochotu jednat s králem o nových podmínkách mírového narovnání.*“⁹⁷ Armáda předložila též své návrhy, které ale byly zamítnuty. Po tomto kroku vojsko opět obsadilo Londýn. O dalším vývoji již rozhodovala armáda, ta 6. prosince 1648 provedla tzv. Prideovu čistku v parlamentu.⁹⁸ „*Pride se svými vojáky vtrhli do dolní sněmovny a vyhnali odtud asi 110 poslanců. Dalších přibližně 260 zákonodárců odešlo dobrovolně.*“⁹⁹ Poté začala jednání, zda a jak začít proces s králem. Během následujících týdnů se zasedání parlamentu účastnila méně než jedna šestina zvolených poslanců. Kusý parlament (*The Rump Parliament*) rozhodl, že Karla I. postaví před soud. Král byl obviněn z rozpoutání války proti parlamentu a lidu.¹⁰⁰ Rozsudek poslanci vynesli 27. ledna 1649 a odsoudil panovníka k trestu smrti.¹⁰¹ Karel svůj ortel přijal klidně. Trest viděl jako osud, který mu připravil Bůh.¹⁰² Byl popraven 30. ledna 1649.

3.7 Republika a protektorát

Poprava krále byla do té doby v celé Evropě nevídanou událostí. „Královrazi“ ale stáli před otázkou, jak dál řídit stát. Kusý parlament musel řešit problém s narůstajícím počtem náboženských sekt.¹⁰³ Od roku 1649 vliv radikálů rostl. Levelleři začali ještě ostřeji než kdy dříve vystupovat proti novému režimu. Vedl je k tomu fakt, že Oliver Cromwell prosadil vyloučení všech poslanců, kteří v prosinci 1648 chtěli pokračovat v jednáních s králem. V únoru 1649 byly také prosazeny zákony o zrušení monarchie a horní komory. Spolu s nimi zanikla Tajná rada, kterou nahradila Státní rada.¹⁰⁴ Zákon o přeměně Anglie v Commonwealth, tedy v republiku, poslanci odhlasovali 19. května. V lednu 1650 poslanci přijali tzv. Závazek (*Engagement*), podle něhož museli muži slíbit republice poslušnost.¹⁰⁵

⁹⁶ KOVÁŘ, M.: Stuartovská Anglie..., s. 165.

⁹⁷ KOVÁŘ, M., TUMIS, S.: Zrození velmocí..., s.64.

⁹⁸ Tamtéž, s. 64.

⁹⁹ KOVÁŘ, M.: Stuartovská Anglie..., s. 167.

¹⁰⁰ MORGAN, O. M. a kol.: c. d., s. 193.

¹⁰¹ DAVIES, G.: c. d., s. 154-155.

¹⁰² KOVÁŘ, M.: Stuartovská Anglie..., s. 170-171.

¹⁰³ Mezi nejvýznamnější sekty patřili baptisti (novokřtěnci), kvakeři, metodisti a Pátí monarchisté.

¹⁰⁴ WOOLRYCH, A.: c. d., s. 434-435.

¹⁰⁵ KOVÁŘ, M.: Stuartovská Anglie..., s. 172-175.

Kusý parlament a Státní rada poté měli volnou cestu k podniknutí kroků proti radikálům. První neshody se mezi levellery projeví již v letech 1647-1648. Rozkol vyvrcholil na počátku roku 1649, kdy parlament nechal zatknout vůdčí osobnosti levellerů Johna Lilburna, Williama Walwyna a Richarda Overtona. Pamflety levellerů ale stále pronikaly do armády, kde způsobily několik vzpour. Ty byly ale snadno potlačeny, protože jim chyběla podpora důstojníků. Levellerské hnutí se ocitlo v rozkladu.¹⁰⁶

Rump byl od začátku neoblíbený, protože se nepustil do očekávaných ústavních změn, byl nedůsledný v církevních záležitostech stejně jako při rozprodávání majetku. Poslanci *Kusého parlamentu* též odmítali vypsát nové volby, což vycházelo ze strachu, že by se do sněmovny dostali „nepřátelé republiky“. V roce 1653 Cromwell *Rump* rozehnal. Je ale důležité konstatovat, že *Rump* se ujal moci v době politické i finanční krize. Příjmy pokladny nestačily na pokrytí všech nákladů státu.¹⁰⁷

Již od dob Karla I. probíhala v Irsku protianglická povstání. Cromwell a parlament se rozhodli k tažení do Irska. Cromwell měl dostatek času k přípravě tažení a nic nepodcenil. Jedním z velitelů armády se stal Robert Boyd z Corku, díky čemuž si Cromwell naklonil anglické protestanty žijící v Irsku.¹⁰⁸ Armádě byl také vyplacen dlužný žold a obnovena její jednota. Tažení vyniklo neobvyklou brutalitou,¹⁰⁹ po obsazení a kapitulaci Droghedy v září 1649 bylo zabito na 2800 obránců města poté, co boje ustaly. K násilnostem na civilním obyvatelstvu nedošlo. Dalším cílem výpravy se stal Wexford, kde žilo mnoho korzářů, jejichž majetek pocházel z okrádání anglických lodí. Po dobytí města bylo pobito více než 2000 civilistů.¹¹⁰ Další postup na jih země však provázely potíže. Za pomoci schopných podřízených nakonec Cromwell dosáhl vítězství.

Po „vyřešení irského problému“ v roce 1650 musel Cromwell čelit nové skotské hrozbě. Syn popraveného krále, Karel Stuart, se domluvil se Skoty na společném postupu. Přistoupil na podmínky *Covenanterů*.¹¹¹ Karel se připravoval k vpádu do Anglie. Cromwell ale zaútočil dřív a vítězství se stalo dalším důkazem jeho vojenských schopností.

¹⁰⁶ KOVÁŘ, M., TUMIS, S.: Zrození velmoci..., s. 66-67.

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 67.

¹⁰⁸ KOVÁŘ, M.: Stuartovská Anglie..., s. 177-178.

¹⁰⁹ Většina Angličanů vnímala Iry jako barbary a divochy a vinila je z masakru protestantských kolonistů.

¹¹⁰ WOOLRYCH, A.: c. d., s. 468-471.

¹¹¹ Karel Stuart musel přestoupit k presbyteriánství.

Konečná porážka Skotů a Karla Stuarta spojeným vojskem Cromwella, Lamberta a Harrisona přišla v září 1651. Této válce se také někdy říká třetí občanská válka.¹¹²

K dobru můžeme *Rumpu* přičíst i jeho zahraniční politiku. Úspěch (z pohledu Anglie) slavila i jeho obchodní politika. Byla ustanovena Obchodní rada (*Council of Trade*), která v roce 1651 představila zákon o plavbě (*Navigation Act*). Angličané si získali respekt na mezinárodní scéně a dosáhli formálního uznání Francie a Španělska. Kusý parlament vystupoval umírněně, a proto se vůči němu nevytvořila skutečná opozice. Cromwell si ale musel vybrat, na čí stranu se přikloní – k parlamentu nebo k armádě. Cromwell se rozhodl pro armádu, již vděčil za své postavení.¹¹³ V roce 1653 „*rozehnala independentská armáda independentský parlament*.“¹¹⁴ Smírčí soudci, kteří podporovali Kusý parlament, museli opustit své posty.

Po rozpuštění *Rumpu* se Cromwell rozhodl povolát vládu „svatých“. Tento nápad prezentoval Cromwellovi Thomas Harrison. Parlamentu se též říkalo „malý“ případně „Barebonesův“.¹¹⁵ „Parlament svatých“ byl často znevažován, ale dělo se tak neprávem. Členové parlamentu nevzešli z řádných voleb, naopak byli jmenováni Cromwellem, který jej považoval jen za dočasné řešení. Poslanci podpořili válku se Spojenými provinciemi, která vypukla již v roce 1652. Jednokomorový parlament řešil záležitosti, které před ním *Rump* odkládal. Postavil se čelem k problémům týkajících se chudých a vězňů. Řešil finanční a obchodní otázky, podporoval vzdělávání. Během krátkého působení schválil „*přes třicet celkem rozumných zákonů, což bylo několikanásobně více, než kolik jich ve srovnatelné době přijali jejich předchůdci*.“¹¹⁶

V létě 1653 nastal v „Barebonesově parlamentu“ rozkol. Spory souvisely s chystanou reformou zákonodárství. Parlament směřoval k rozpuštění – po domluvě s generálem Lambertem umírnění poslanci opustili svá místa ve sněmovně a zbylé radikály rozehnala v prosinci téhož roku armáda. Jen několik dní po této události Důstojnická rada (*Council of Officers*) jmenovala 16. prosince Olivera Cromwella lordem protektorem. Republika se změnila v protektorát.¹¹⁷

¹¹² KOVÁŘ, M.: Stuartovská Anglie..., s.180-181.

¹¹³ Tamtéž, s. 182-183.

¹¹⁴ KOVÁŘ, M., TUMIS, S.: Zrození velmocí..., s. 70.

¹¹⁵ Barbonesův parlament – podle člena parlamentu Praise-Goda Barebone, obchodníka s kůžemi. Parlament tvořilo 138 mužů. Účastníci byli v porovnání s ostatními parlamenty nižšího původu.

¹¹⁶ Tamtéž, s. 72.

¹¹⁷ WOOLRYCH, A.: c. d., s. 557-563.

Záhy byla vypracována první psaná ústava Anglie, jejímž autorem byl generál John Lambert. Tzv. Nástroj vlády (*Instrument of Government*) nepřidělil moc jedné instituci, naopak ji rozdělil. Moc výkonná byla svěřena lordu protektorovi a Státní radě. Moc zákonodárná byla svěřena do rukou jednokomorového parlamentu. Všechna rozhodnutí učiněná protektorem a radou podléhala schválení parlamentu. Lord protektor mohl pozastavit platnost usnesení jenom na dvacet dní. Volby do sněmovny musely být vypsaný každé tři roky. Parlament se měl sejít minimálně jednou za dobu pěti měsíců.¹¹⁸ Cromwell *Instrument of Government* akceptoval, i když se jím cítil svázaný. Při rozhodování nemohl obejít Státní radu.¹¹⁹

První protektorátní parlament se sešel v září 1654. Usedla v něm také opozice, která nemohla lordu protektorovi odpustit rozpuštění Kusého parlamentu.¹²⁰ Po týdnu jednání přešla Cromwella trpělivost s těmi, kteří chtěli omezit jeho moc.¹²¹ Cromwell přinutil poslance podepsat tzv. přísahu věrnosti (*Recognition*), v níž se zavázali, že se nepostaví proti vládě. Zhruba sto poslanců podepsat odmítlo, a tak museli sněmovnu opustit. Zbylí poslanci kritikou vůči vládě rovněž nešetřili. Když na počátku roku 1655 odmítli schválit státní rozpočet, Cromwellův pohár trpělivosti přetekl a parlament rozpustil.¹²²

Na jaře 1655 došlo v hrabství Wiltshire k povstání rojalistů. Do čela povstalců se postavil gentleman John Penruddock, který v občanské válce bojoval na straně Karla I. K potlačení povstání Cromwell vybral generála Johna Desborougha, který svůj úkol splnil a v poměrně krátkém čase vzbouřence porazil. Tato událost a strach z dalších povstání přiměly lorda protektora k reformě státní správy, jež zavedla na území Anglie a Walesu dvanáct obvodů, řízených generálmajory. Tento systém si oblibu nezískal, a proto byl v roce 1657 zrušen.¹²³

„Politický národ“ začal v roce 1656 volat po zvolení nového parlamentu. Cromwell si uvědomoval, že vláda generálmajorů nemůže parlament nahradit. Proto volání vyslyšel a nové volby vypsal na srpen 1656. V září se sešel druhý protektorátní parlament v Londýně.¹²⁴ Po jeho počáteční shodě s protektorem se opět objevil rozkol, který

¹¹⁸ Tamtéž, s. 564-565.

¹¹⁹ KOVÁŘ, M.: Stuartovská Anglie:..., s. 188.

¹²⁰ Mnozí to považovali za zneužití moci a omezení parlamentních svobod a privilegií.

¹²¹ Odmítali pravomoc protektora vydávat zákony v době, kdy nezasedá parlament. Nelíbilo se jim velení Cromwella v armádě. Cromwell a poslanci se neshodovali ani v otázce náboženských svobod.

¹²² KOVÁŘ, M., TUMIS, S.: Zrození velmoci..., s. 76.

¹²³ KOVÁŘ, M.: Stuartovská Anglie..., s. 193.

¹²⁴ WOOLRYCH, A.: c. d., s. 640-641.

zapříčinil případ kvakera Jamese Naylera.¹²⁵ Cromwell začal postrádat druhou komoru parlamentu, variantu zrušené sněmovny lordů již mu poskytla tzv. Ponížená petice a rada (*Humble Petition and Advice*). Ta sice omezila exekutivu, ale Cromwell spolu se Státní radou mohl jmenovat členy druhé komory (*Other House*). V jednom bodu tzv. Ponížené petice a rady byla Cromwellovi nabídnuta královská koruna, kterou ale lord protektor odmítl.¹²⁶ „Poslanci jej proto v červnu 1657 alespoň zvolili lordem protektorem.“¹²⁷

Slavnostní ceremoniál byl pompézní a vyvolal odpor u několika důstojníků. Jedním z nich byl John Lambert, který odmítl přísahat věrnost lordu protektorovi a odešel z armády. Armádě se nelíbil Cromwellův příklon k civilistům a také neustálé snižování jejího rozpočtu.¹²⁸ Na podzim téhož roku se mu nepodařilo obsadit druhou komoru parlamentu a „v lednu dovolil, aby se do sněmovny vrátila stovka poslanců vyloučených v září 1656.“¹²⁹ „Navrátilci“ ve sněmovně vyvolávali spory a v podstatě přiměli lorda protektora k rozehnání druhého protektorátního parlamentu.¹³⁰ Stalo se tak v únoru 1658.

V této chvíli byly před Oliverem Cromwellem už jen poslední chvíle života. Ve stejnou dobu se protektorát ocitl ve finanční krizi. Kvůli penězům došlo k rozkladu armády.¹³¹ Lord protektor podlehl nemoci 3. září 1658. Po smrti otce byl do úřadu lorda protektora uveden nejstarší syn, Richard Cromwell a stát opět čelil nejistým dobám.

¹²⁵ KOVÁŘ, M.: Stuartovská Anglie..., s. 195. „Parlament ho odsoudil k vypálení potupného znamení, dvojímu zmrskání a doživotnímu žaláři“ to vše za údajné zesměšnění Krista.

¹²⁶ WOOLRYCH, A.: c. d., s. 651-655.

¹²⁷ KOVÁŘ, M., TUMIS, S.: Zrození velmoci..., s. 77. Do té doby byl lordem protektorem pouze jmenován.

¹²⁸ WOOLRYCH, A.: c. d., s. 660-661.

¹²⁹ KOVÁŘ, M.: Stuartovská Anglie..., s. 197.

¹³⁰ KOVÁŘ, M., TUMIS, S.: Zrození velmoci..., s. 77.

¹³¹ Důstojníci byli placeni velmi dobře. Řadoví vojáci podprůměrně.

4 Hospodářství

4.1 Anglie

Od 16. století až do první poloviny 17. století počet obyvatel v Anglii plynule vzrůstal,¹³² což souviselo s dobrými životními podmínkami. V Anglii byl dostatek půdy a klimatické změny nebyly tak výrazné, aby ohrozily celou úrodu. Před rokem 1640 rostla populace rychleji než zdroje potravin.¹³³ Jejich nedostatek způsobil v celé řadě oblastí hlad. V letech 1646-1650 došlo v důsledku neúrody k navýšení jejich cen.¹³⁴

Prvním obdobím, kdy se z Anglie více lidí vystěhovalo, než se do ní přistěhovalo, bylo 17. století. Za oceán do Západní Indie, Virginie a Marylandu odešlo přibližně 300 000 většinou mladých mužů. Hlavním důvodem k opuštění rodné země byla touha po lepším životě a snaha najít zaměstnání. Ze země odcházela nesrovnatelně menší část obyvatelstva z náboženských důvodů.¹³⁵ Tito vystěhovalci směřovali do puritánské Nové Anglie. V padesátých letech začali být deportováni za oceán také provinilci a zločinci.¹³⁶

Koruna byla během 17. století prakticky trvale finančně vyčerpaná. Příjmy pokladny nestačily pokrýt její výdaje. Mezi běžné příjmy koruny patřily důchody z celních poplatků za dovoz a vývoz zboží. Stuartové neměli dostatek peněz, ale také nebyli na mizině. Na vedení občanské války se vynakládaly velké finanční prostředky. Jinak tomu ostatně nebylo ani později, kdy Cromwell udržoval *New Model Army*. Financovat se musel rovněž malý byrokratický aparát. Celkový počet placených veřejných úředníků ve třicátých letech dosahoval dvou tisíc.¹³⁷

*„Zásahy Cromwella a Státní rady do domácí ekonomiky sice nebyly příliš úspěšné, na druhé straně se dařilo posilovat zámořský obchod.“*¹³⁸ Cromwell prokázal svou pragmatičnost při rozhodování. Jako příklad je možné uvést postup na počátku roku 1654. Nejdříve ukončil válku se Spojenými provinciemi, následně uzavřel mír s Francií.

¹³² Samozřejmě docházelo ke ztrátám na životech během morových epidemií.

¹³³ MORGAN, O. M. a kol.: c. d., s. 261-263.

¹³⁴ KOVÁŘ, M.: Stuartovská Anglie..., s. 189.

Ceny potravin vzrostly v letech 1500-1640 osminásobně a mzdy se stěží ztrojnásobily.

¹³⁵ V 17. století Anglii opouštěli lidé z náboženských důvodů (například odchod puritánů do Ameriky).

¹³⁶ MORGAN, O. M. a kol.: c. d., s. 267-268.

¹³⁷ Tamtéž, s. 271-273.

¹³⁸ KOVÁŘ, M.: Stuartovská Anglie..., s. 189.

Protektorovi se podařilo také vyjednat obchodní smlouvy s Dánskem, Portugalskem a Švédskem.¹³⁹

4.2 Zákon o plavbě

Kusý parlament prosadil nový zákon o plavbě (*Navigation Act*), který poškozoval především nizozemský obchod. Tento zákon byl vydán 9. října 1651 a povoloval převoz zboží do Anglie a jejích osad pouze anglickým lodím nebo lodím zemí, kde bylo zboží vyrobeno – nikoliv překupníkům. Pro Spojené provincie bylo převážení sortimentu do Anglie důležité, ale nemělo nejvyšší prioritu. Parlament a později Cromwell však uplatňovali suverenitu v Severním moři na všechny lodě, včetně rybářských. Rybářství představovalo pro Nizozemce důležitou činnost. Rybáři ze Spojených provincií se při lovu sledů vydávali do Severního moře k Doggerské lavici. Z nizozemských přístavů denně vyplouvalo přibližně tisíc lodí. Tomuto množství nemohl anglo-skotský rybolov konkurovat financemi, organizací ani technickou vyspělostí lodí. Angličané proto na koncepci uzavřeného moře trvali. Válce se nedalo vyhnout, v podstatě se čekalo jen na záminku, jež se objevila, když admirál Maarten Tromp nestáhl dostatečně rychle vlajku před anglickým kapitánem Robertem Blakem. Došlo k přestřelce, jež byla podnětem k zahájení anglo-nizozemské války.¹⁴⁰

Může se zdát podivné, že ve válce proti sobě stáli republikáni a souvěrci.¹⁴¹ V popředí zájmu obou států stály ekonomické a obchodní zájmy. „Angličané válku přijali s nadšením hraničícím s hysterií. Poslanci, členové Státní rady i vojáci v ní spatřovali naději na zvýšení pošramocené národní prestiže. Pro obchodníky z londýnské City znamenala válka možnost vypořádat se s největším obchodním konkurentem.“¹⁴² Nizozemci byli námořní velmocí již od dob Jakuba I.,¹⁴³ kdy ovládli trh s obilím, dřevem a dalším materiálem potřebným ke stavbě lodí. Nizozemci navíc používali v porovnání s Angličany rychlejší, menší, ale bytelně konstruované lodě s dostatečně velkým nákladovým prostorem, tzv. fluity. K jejich obsluze stačila nevelká posádka. Fluity nebyly vůbec vyzbrojené, anebo se na palubě nacházelo jen několik děl.¹⁴⁴ Obchodní lodě

¹³⁹ WOOLRYCH, A.: c. d., s. 551-552, 597-600.

¹⁴⁰ VAN DER HORST, H.: c. d., s. 201.

¹⁴¹ To je ale problém kalvinismu, který se štěpil, jak jsem již zmínila v předchozích kapitolách.

¹⁴² KOVÁŘ, M.: Stuartovská Anglie..., s. 182.

¹⁴³ Jakub I. Stuart, vládl v letech 1566-1625.

¹⁴⁴ WOOLRYCH, A.: c. d., s. 507-508.

Spojených provincií byly závislé na ochraně nizozemské válečné flotily. Anglické lodě byly větší, vyzbrojené a měly menší úložný prostor. Obchodní lodě Anglie a Spojených provincií na sebe nenarážely pouze v Severním a Středozezemním moři, ale i u pobřeží Afriky, Ameriky a v karibské oblasti. Commonwealth a Republika Spojených provincií si konkurovaly i v obchodu s textilem. Proto není divu, že v Anglii silně vzrůstal odpor vůči Nizozemcům.¹⁴⁵

4.3 Spojené provincie

Spojené provincie procházeli v 17. století zlatou érou svých dějin. Za své bohatství vděčily především obchodu. V zemi se nacházelo zhruba padesát tisíc námořníků, z nichž většina se účastnila plaveb mezi evropskými přístavy. Fungovaly zde dvě obchodní společnosti: Východoindická společnost (*Verenigde Oost-Indische Compagnie*, neboli VOC) a Západoindická společnost (*West-Indische Compagnie*, zkráceně WIC), které měly v podstatě monopol na dopravní spojení se zbytkem světa.¹⁴⁶ Nizozemci ale neměli v zámořských objevech a obchodních cestách žádnou tradici, ta patřila Španělům a Portugalcům. Portugalské zboží z kolonií mířilo do Lisabonu, kde se vykládalo. V té chvíli přebírali hlavní roli v dalším transportu a exportu Nizozemci. Až kolem roku 1590 začali amsterodamští obchodníci pomýšlet na přímé obchodování s Indií. Problémem ale byla bezpečná cesta do místa určení. Znalost bezpečných kotvišť, kde se cestou několikrát stavělo z důvodu doplnění zásob, byla stěžejní. Další potíže byly s určením přesné pozice na moři.¹⁴⁷ Až v 18. století sestrojil anglický hodinář chronometr. Do té doby námořníci stanovovali kurs pomocí předchozí zkušenosti, odhadu rychlosti a intuice, což vedlo k mnoha neštěstím.¹⁴⁸

Jan Huygen van Linschoten¹⁴⁹ sepsal *Itinerario*, popis cest, který byl publikovaný v roce 1596. Obchodníci, pomýšlející na cestu do Indie, měli díky tomu větší naději na úspěch. „Několik vlámských kupců a amsterdamský regent Reinier Pauw vytvořili

¹⁴⁵ VAN DER HORST, H.: c. d., s. 180-184.

¹⁴⁶ ISRAEL, J.: c. d., s. 610, 623.

¹⁴⁷ VAN DER HORST, H.: c. d., s. 156-158.

Námořníci měli kompas, k určení pozice napomohly i hvězdy. K přesnému určení ale chyběla znalost výpočtu západní a východní délky. Generální stavy slíbily odměnu tomu, kdo problém vyřeší. „*Princip byl znám. Délka se dala vypočítat z rozdílu místního času teritoria, kde se člověk nacházel, a času v jiném bodě, například v Amsterdamu. Čas v daném bodě se určoval podle postavení Slunce, ale chyběli přesné hodiny, které by udávaly amsterdamský čas.*“

¹⁴⁸ Tamtéž, s. 158.

¹⁴⁹ Byl ve službách portugalského námořnictva.

*konsorcium a společně založili Společnost dálkových výprav (Compagnie de Verre). Vypravili skromnou flotilu o čtyřech lodích. Posádka čítala 287 lidí.*¹⁵⁰ Tato výprava nebyla úspěšná a mnoho námořníků podlehlo kurdějím. Nakonec se všechny lodě dostaly na Jávu. Holanďané neznali místní zvyklosti a způsobili pohoršení,¹⁵¹ což vedlo k jejich vyhnání. Posádka se zmenšila na pouhých 89 mužů a v roce 1597 se flotila vrátila do Amsterdamu. Expedice sice byla ztrátová, ale přinesla informace nevyčísitelné hodnoty. Společnost okamžitě vypravila druhou flotilu, které velel Jacob van Neck, jemuž se podařilo uzavřít řadu obchodů a jeho expedice měla zisk 225%.

4.3.1 Spojená Východoindická společnost

V 17. století mezi sebou soupeřily různé společnosti pro dálkové výpravy. Jejich konkurenční boj způsobil pokles cen. Mezi běžné záležitosti té doby patřily cenové dohody. Zastánci volného obchodování tvořili menšinu. Vývoj pozorně sledoval také Jan van Oldenbarnevelt.¹⁵² Právě do jeho rukou se dostala žádost společnosti (přejmenovaná na Starou společnost, *Oude Compagnie*) financující první dvě expedice. Žádala od generálních stavů monopol na obchodování s Indií. Oldenbarnevelt proto navrhl spojení Staré společnosti s dalšími nově vzniklými. Spojená Východoindická společnost vznikla v roce 1602 a bylo jí zaručeno výhradní právo pro obchodování s Orientem. Tato společnost sice vlastnila monopol, ale v zámoří se potýkala s konkurencí jiných zemí, například Portugalska a Anglie.¹⁵³

V Anglii vznikla roku 1600 prakticky stejná, Východoindická společnost (*East India Company*, EIC), která byla sice menší a měla menší finanční zázemí, ale operovala na stejných trzích.¹⁵⁴ Obě společnosti nezřídka své „výhradní práva na trh“ obhajovaly zbraněmi.¹⁵⁵ V čele VOC stála správní rada, tzv. Sedmnáctka.¹⁵⁶ Její představitelé neusilovali o budování impéria, ale o zisk – proto se dohodli s EIC na rozdělení trhu.

¹⁵⁰ Tamtéž, s. 159.

¹⁵¹ Nizozemci neznali místní etiketu, zdvořilostní zvyklosti, navíc často zvyšovali hlas a tak dále.

¹⁵² GEPKEN-JAGER, E.; VAN SOLINGE, G.: VOC 1602-2002: 400 Years of Company Law, Deventer 2005, s. 47-48.

¹⁵³ SCHNURMANN, C.: „Where profit Leads us, to every sea and shore...” the VOC, the WIC, and Dutch methods of globalization in the seventeenth century, in: Renaissance Studies, roč. 17, č. 3, s. 478.

¹⁵⁴ GEPKEN-JAGER, E.; VAN SOLINGE, G.: c. d., s. 224-226.

¹⁵⁵ FRIEL, I.: Maritime History of Britain and Ireland, London 2003, s. 110-111.

¹⁵⁶ GEPKEN-JAGER, E.; VAN SOLINGE, G.: c. d., s. 54-55.

Anglický konkurent byl však slabý a nestačil pokrýt trh a tak využít smlouvu ve svůj prospěch.¹⁵⁷

Nizozemci byli aktivní i v Batávii a na Cejlonu, odkud dováželi skořici. Poté, co se jim na žádost cejlonského krále podařilo vyhnat Portugalce, začala VOC od roku 1658 uplatňovat své komerční právo. Spojené provincie se pokoušely obchodovat i s Taiwanem. Tento pokus ale selhal stejně, jako snaha o obchod s Japonskem, které mělo odpor hlavně k portugalským misionářům. Nizozemcům nakonec udělilo výjimku, protože nebyli katolíci.¹⁵⁸ VOC by se nemohla stát největší společností na světě, kdyby se omezila na import zboží. VOC přišla s myšlenkou zaměření se na asijský regionální trh.¹⁵⁹ Z tohoto zisku se dali snadno zaplatit plavby do Spojených provincií.¹⁶⁰

4.3.2 Západoindická společnost

Spojená Východoindická společnost byla založena díky přičinění Oldenbarnevelta, který se naopak k podpoře vzniku Západoindické společnosti nestavěl příliš pozitivně. Nevěděl, co od ní má očekávat. Plavbu přes Atlantik vnímal především jako kaperskou a pirátskou záležitost. Amerika však skýtala mnohem větší možnosti. Nizozemské lodě pluly k Martiniku, kde se nacházela ložiska prvotřídní soli. Španělský monopol v Latinské Americe a Karibiku se dal snadno obejít. Holandští obchodníci byli navíc ochotni platit za cukr z brazilských plantáží mnohem víc. Pašování, které porušovalo španělský monopol, nabralo obrovských rozměrů; v roce 1620 fungovalo v Amsterdamu dvacet cukrovarů.¹⁶¹

Portugalci začali dovážet z Afriky na brazilské plantáže otroky. Spojené provincie se nejdříve do tohoto obchodování nezapojily. Netrvalo to ale dlouho a i oni se k výhodnému obchodu s otroky přidali. Důvodem k založení WIC byla nutnost kultivace plantáží v Latinské Americe. Mezi hlavní propagátory vzniku společnosti patřil Willem Usselinx, který byl znám jako odpůrce otrokářství. Usselinx a další obchodníci mohli uvažovat o založení nové společnosti až po odstranění Oldenbarnevelta z funkce. WIC získala monopol od generálních stavů v roce 1621. Ve vedení stála tzv. Devatenáctka. Nové společnosti se dostalo finanční a vojenské podpory vlády.¹⁶² WIC měla své zájmy i

¹⁵⁷ SCHNURMANN, C.: c. d., s. 479.

¹⁵⁸ Tamtéž, s. 481-483.

¹⁵⁹ Obchodování na vnitřním trhu Asie se tak stalo hlavní aktivitou společnosti.

¹⁶⁰ VAN DER HORST, H.: c. d., s. 164-166.

¹⁶¹ Tamtéž, s. 168-169.

¹⁶² Generální stavy poskytly 12 válečných lodí a jednotek na obranu proti kaperství.

v Severní Americe. Nizozemci odkoupili od Indiánů za pouhých padesát dolarů Manhattan.¹⁶³

Historie expanze přes Atlantský oceán jako součást aktivit WIC byla dlouhá léta ve stínu VOC v Orientu a v oblasti Pacifiku. Při srovnání obou společností VOC jasně dominovala. Je ale nutné zdůraznit, že společnosti měly pouze podobnou vnitřní konstituci, ale jejich úkol na zámořských cestách se značně lišil.¹⁶⁴

Spojené provincie byly současníky ceněny velmi vysoko. Města byla skvěle organizována a převládala v nich čistota. Nizozemci dokázali spojit města kanály, po nichž se plavily speciální vlečné čluny.¹⁶⁵ Obyvatelé vyjadřovali své názory svobodně a otevřeně. „*Chování žen ve Spojených provinciích se vyznačovalo milou drzostí. Čest a ctnost stály vysoko na žebříčku společenských hodnot.*“¹⁶⁶ Ve Spojených provinciích byl dostatek pracovních příležitostí a mzdy dosahovaly „neslýchaných“ výšek. Vysoké však nebyly pouze mzdy, ale i ceny související s daněmi. I přesto byla životní úroveň Nizozemců vyšší než v okolních zemích. V Amsterdamu fungovala od roku 1609 oficiální finanční instituce *Wisselbank*.¹⁶⁷ Nizozemsko bylo též nábožensky tolerantní zemí, do níž proudilo mnoho uprchlíků.¹⁶⁸

¹⁶³ SCHNURMANN, C.: c. d., s. 480.

¹⁶⁴ Tamtéž, s. 474.

¹⁶⁵ Vlečné čluny zajišťovaly pravidelné spojení mezi městy. Vlečný člun s koněm, který šel po pobřežní stezce, byl důkazem progresivního charakteru společnosti.

¹⁶⁶ VAN DER HORST, H.: c. d., s. 183.

¹⁶⁷ *Wisselbank* neboli cedulová banka. Stahovala „špatné“ peníze z trhu a měnila je za dobré, na základě jejich skutečné hodnoty. Špatné peníze byly roztaveny a ušlechtilý kov se tak oddělil od neušlechtilého.

¹⁶⁸ Tamtéž, s. 180-184.

5 Zákon o plavbě (1651)

5.1 Autor zákona

Autorství zákona o námořní plavbě je sporné. Existují dvě různé teorie o tom, kdo by mohl být tvůrcem zákona z roku 1651. První se opírá o tvrzení Adama Smithe,¹⁶⁹ který přičítal zákon zájmům Obchodní rady (*Council of Trade*). Smithovo prohlášení podporuje řada historických výzkumů. Charles M. Andrews¹⁷⁰ a Charles Wilson¹⁷¹ obhajovali názor, podle něhož byly obchodní společnosti zodpovědné za „protlačení“ zákona parlamentem. G. N. Clark¹⁷² tvrdil, že základní impuls ke vzniku zákona pochází od vysoce postavených obchodníků. Clark věřil, že zájmy obchodníků ze Západní i Východní Indie směřují k Maurici Thomsonovi.¹⁷³

Druhá teorie autorství je spojena se spisy Gustava Schmollera,¹⁷⁴ podle něhož byl zákon o plavbě součástí budování státu a autory byli státníci usilující o konec nizozemské nadvlády. Tuto teorii podporuje také R. W. K. Hinton, který nepřikládá význam obchodním společnostem, ale poukazuje na zájmy vlády Commonwealthu. Jejich záměrem bylo posílit anglické loďstvo. Obchod by narůstal pouze, pokud by se využívala anglická flotila.¹⁷⁵ Woolrych¹⁷⁶ tvrdí, že příčina války přímo nesouvisí s obchodem jako spíše s národní hrdostí. Po nevydařené misi St Johna a Stricklanda ve Spojených provinciích, byl první ze jmenovaných do značné míry uražen¹⁷⁷ a je Woolrychem považován za prvního navrhovatele zákona.¹⁷⁸

Tento základní nesoulad názorů ohledně autorství zákona z roku 1651 vedl ke sporu mezi historiky o vztahu zákona o plavbě a začátkem první anglo-nizozemské války.

¹⁶⁹ Adam Smith (1723-1790) byl skotským ekonomem, filosofem a zakladatelem moderní ekonomie.

¹⁷⁰ Charles McLean Andrews (1863-1943) byl uznávaným americkým historikem. Zabýval se především koloniální historií Ameriky.

¹⁷¹ Charles Wilson, historik, autor *Profit and Power: A Study of England and the Dutch Wars*.

¹⁷² G. N. Clark byl britský historik zabývající se 17. stoletím.

¹⁷³ FARNELL, J. E.: *The Navigation Act of 1651, the First War, and the London Merchant Community*, in: *The Economic History Review*, roč. 16, č. 3 (1964), s. 439.

Maurice Thomson byl anglickým obchodníkem. Jeho kariéra se datuje od roku 1626, kdy vybavil 3 lodě, které vyzvedly 60 afrických otroků. Od roku 1642 vlastnil obrovské pozemky na Barbadosu. Od 30-tých let 17. století, se snažil prosadit v EIC, což se mu povedlo během 40-tých let.

¹⁷⁴ Gustav Schmoller (1838-1917), byl vedoucí osobností tzv. mladší německé historické školy.

¹⁷⁵ Tamtéž, s. 440.

¹⁷⁶ Vychází z Gardinera.

¹⁷⁷ St John byl ve Spojených provinciích terčem urážek a výsměchu.

¹⁷⁸ WOOLRYCH, A.: c. d., s. 510.

Zákony o plavbě z roku 1651 a 1660 jsou chápány jako nejvýznamnější část britské merkantilní politiky. Mnoho historiků v nich spatřuje přímou příčinu anglo-nizozemských válek. Jiní je vidí jako důkaz narůstajícího vlivu obchodníků a obchodních společností.¹⁷⁹ „Zákon o plavbě nebyl hlavním důvodem anglo-nizozemské války z let 1652 až 1654, jak se často uvádí; jednalo se spíše o pověstnou „poslední kapku“ v dlouhé řadě a nezřídka v krvavé historii vzájemné obchodní rivality ve Východní a Západní Indii, v západní Africe a v Severní Americe.“¹⁸⁰

Pokud chceme najít autora obchodní legislativy Commonwealthu, musíme se zaměřit na návrh zákona o plavbě, který vyšel v září 1650. Tento legislativní předpis zakazoval veškerý obchod s rebelujícími koloniemi, jako byly Barbados, Bermudy, Antigua a Virginie. Obchod mohl probíhat dále jen se zvláštním povolením Státní rady (*Council of State*). Londýnští obchodníci, obchodující se Západní Indií (*West Indies*) proti omezení protestovali. Tento protest nebyl přijat příznivě, ale jejich stížnosti zajistily dodatek k původnímu zákonu z roku 1650. „V budoucnu veškeré obchodování s anglickými koloniemi bylo umožněno pouze lodím se speciálním povolením od Státní rady.“¹⁸¹ Jedním z obchodníků, který se o změnu zákona z roku 1650 zasadil, byl Maurice Thomson. Otázkou ale zůstává, zda je Thomson skutečně odpovědný za vznik zákona o plavbě?

K tomu, aby mohla být tato otázka zodpovězena, potřebujeme vědět, kdo byl Benjamin Worsley. „Tento sekretář Obchodní rady (*Committee of Trade*) je Hintonem označen jako ‚byrokratický autor‘ zákona o námořní plavbě, který zákon obhajoval v anonymním pamfletu *The Advocate*.“¹⁸² Worsley byl prototypem úřednického kariéristy. Dva roky před vznikem zákona se stýkal s obchodníky, jako byl Maurice Thomson, William Pennoyer, William Allen a další, jež G. N. Clark označuje jako autory zákona. Členové Obchodní rady, které Worsley zastupoval v tisku, byli totiž z větší části obchodníci. A právě z nich bylo jméno Maurice Thomson nejviditelnější.

Státní rada, která přijala návrh Obchodní rady a předložila zákon o námořní plavbě parlamentu, měla také blízký vztah s obchodníky, obzvláště s těmi, kteří obchodovali se Západní Indií (*West Indies*). „Jasně obchodní stanovisko bylo dobře zastoupeno mezi

¹⁷⁹ JONES, J. R.: *The Anglo-Dutch Wars of the Seventeenth century*, New York 1996, s. 4.

¹⁸⁰ KOVÁŘ, M.: *Stuartovská Anglie...*, s. 182.

¹⁸¹ FARNELL, J. E.: c. d., s. 440.

¹⁸² Tamtéž, s. 440.

vládními orgány Commonwealthu, které vymyslely koncepci zákona o námořní plavbě.“¹⁸³

Každý obchod, do něhož byl Thomson zapleten, ze zákona profitoval. Charakter jeho obchodů vyžadoval reorganizaci anglické obchodní politiky, jež byla založena na monopolu společností, k politice postavené na národním monopolu. Thomson požadoval ochranu výhradních práv na obchod, ale té se mu mohlo dostat pouze na národní úrovni. Jako člen Obchodní rady, která navrhla zákon o plavbě, a jako bratr George Thomsona, člena Státní rady, byl schopný realizovat své zájmy prostřednictvím národní politiky. „*Hinton klade velký důraz na fakt, že neskrývaným záměrem zákona bylo posílit anglickou námořní sílu, a to pozvednutím obchodního loďstva, i když by to škodilo obchodníkům, pro něž bylo obecně levnější používat k přepravě nizozemské lodě.*“¹⁸⁴ Prvek národního zájmu u Státní rady jasně převážil.¹⁸⁵

Nejvýznamnější argument, který Hinton s ohledem na zákon předložil, spočíval v tom, že měl být doplněn jeho zastánci o program „volných přístavů“ (*Free Ports*). Worsley obhajoval tento program v pamfletu *Free Ports*. Volné přístavy měly zajištěné sklady, kde bylo dovezené zboží umístěné do doby, než se převezlo jinde. Za znovu naložené zboží obchodníci platili jenom minimální poplatky a daně. Tento systém byl základem prosperity anglického obchodu přes *Narrow seas*.¹⁸⁶ Jako zákon o námořní plavbě nahradil nizozemskou přepravu anglickou, měly svobodné přístavy náhradit Holland a Zeeland Anglii, jež se měla stát „překladištěm“ zboží evropského obchodu. Takový systém měl obrovské výhody pro obchodníky nakládající zboží z východu a koloniálních oblastí, což také Worsley v pamfletu zdůraznil. Poukázal též na výhody obchodníků na tradičních cestách evropského obchodu, jež politika *free ports* nabízela.¹⁸⁷

Návrh byl předložen v červnu 1651 parlamentu na doporučení Obchodní rady a předpokládalo se jeho přijetí. *Common Council* jmenoval výbor, který požádal parlament jménem City, aby „volné přístavy“ podpořil.¹⁸⁸ „*I když mnoho městských radních z výboru pro free ports bylo úzce spjato s Mauricem Thosonem, přítomnost Slingsbyho Bethela*“¹⁸⁹ naznačuje možnost podpory pro dvojí politiku zákona o plavbě a *free ports* z širšího

¹⁸³ Tamtéž, s. 443.

¹⁸⁴ Tamtéž, s. 446.

¹⁸⁵ Tamtéž, s. 440-446.

¹⁸⁶ Moře dělící Anglii od nejbližších pevnin (La Manche, Irské moře).

¹⁸⁷ WORSLEY, B.: *Free ports: The Nature and Necessitie of them Stated*, London 1652, s. 1-8.

¹⁸⁸ FARNELL, J. E.: c. d., s. 447.

¹⁸⁹ Slighby Bethel byl obchodník odpovědný za pobočku *Merchant Adventurers* v Hamburku.

okruhu obchodníků.“¹⁹⁰ Bethel byl zodpovědný za pobočku *Merchant Adventurers* umístěnou v Hamburku. Spíše jako dobrého obchodního partnera vnímal Spojené provincie jako konkurenta na výnosném severoněmeckém trhu,¹⁹¹ kterého je potřeba se zbavit všemi prostředky: zákonem o plavbě, svobodnými přístavy a dokonce válkou a blokádou nizozemských přístavů.¹⁹²

Byli tito obchodníci, kteří ovlivnili přijetí zákona přímo zodpovědní i za válku? Pokud by Thomson, Pennoyer a jejich spojenci stáli v pozadí vzniku zákona, byli by sami proti sobě. Jejich obchodní aktivity by pravděpodobně neprosperovaly a v případě války se Spojenými provinciemi by strádaly. Válka by jejich obchod zpomalila.

Na druhou stranu je třeba si položit otázku, proč by si Thomson a Pennoyer, vojenští dodavatelé ledku a střelného prachu, nepřáli válku. Jak již jsem výše naznačila, Slingsby Bethel a *Merchant Adventurers* by se válce se Spojenými provinciemi nebránili, ba naopak by pro ně byla přínosná. Zboží, s nímž především obchodovali, byly vlněné látky. Právě v této oblasti naráželi na tvrdou nizozemskou konkurenci, která získávala nezpracovanou vlnu ze Španělska.

V nadvládě nad „gibraltarským obchodem“ se Angličani a Nizozemci střídali podle toho, kdo byl zrovna úspěšnější. Tyto změny samozřejmě souvisely s politickými okolnostmi za dvanáctiletého příměří (1609-1621) mezi Spojenými provinciemi a Španělskem vytlačili Nizozemci Angličany z Levanty. Když se ale konflikt obnovil v obchodování, nabyla opět převahu Anglie. Po uzavření Vestfálského míru se anglické pozice oslabily a do popředí se dostaly Spojené provincie, které i své postavení ve Středozemním moři udržely i v letech 1652-1654.¹⁹³

Henry Robinson¹⁹⁴ ještě v roce 1652 podporoval Commonwealth, aby získal monopol na španělskou vlnu.¹⁹⁵ Jednalo se o jasně pro-španělskou a na druhou stranu anti-nizozemskou politiku, kterou prosazoval Slingsby Bethel. Zda bylo cílem Angličanů válkou ovládnout španělský obchod s vlnou, není jisté, ale rozhodně tento efekt měla. Oslabit nizozemskou konkurenci, znamenalo pojistit si španělský trh. Takové ovládnutí

¹⁹⁰ Tamtéž, s. 448.

¹⁹¹ Sv. říše římská se vzpamatovala z třicetileté války.

¹⁹² Tamtéž, s. 449.

¹⁹³ JONES, J. R.: c. d., s. 32.

¹⁹⁴ Henry Robinson (1604-1664) byl anglickým obchodníkem a spisovatelem.

¹⁹⁵ V té době měli monopol na španělskou vlnu Nizozemci.

trhu by poškodilo i Francii, jež zakázala dovoz anglických látek, protože vyráběla vlastní tkaniny ze španělské vlny nebo dovážela zboží ze Spojených provincií.¹⁹⁶

Během válečného konfliktu byl obchod se španělskou vlnou přeměřován z Francie a Spojených provincií do Anglie. Angličtí výrobci znovu získali nadvládu v prodeji látek do Španělska. Ze Španělska se do Anglie začalo dovážet víno, které nahradilo francouzský import. První anglo-nizozemská válka ve všech oblastech značně rozšířila obchod Anglie se Španělskem. Posílila navíc zahraniční obchod a dovoz z několika důležitých oblastí, z nichž nejdůležitější bylo Pobaltí. Po Vestfálském míru se obchod zastavil,¹⁹⁷ ale za první anglo-nizozemské války došlo k obratu.

Objevily se samozřejmě i případy obchodníků, které válka poškodila. Nizozemské válečné lodě bránily toku zboží mezi Anglií, Itálií a Levantou.¹⁹⁸ Mnoho obchodních lodí se stalo kořistí Nizozemců v Indickém oceánu. Řemeslná výroba za války nicméně prosperovala. Válka však domácí trh pouze nechránila, ale umožnila například tkalcům dostat se na koloniální a zahraniční trh.

V době anglické vnitřní krize způsobené rozpuštěním Kusého parlamentu Cromwellem se Thomson, Pennoyer, Thomas Andrews a další podepsali pod petici za znovuoobnovení Rumpu, která se objevila pouhých deset dní po jeho rozpuštění. Tento projev vzdoru prakticky zničil vlivné postavení skupiny.¹⁹⁹ Jejich obavy, že Cromwell „rozhází“ vše, co získali v posledních letech díky obchodní politice Commonwealthu, byly více než oprávněné, když Cromwell nabídl Spojeným provinciím celou Východoindickou obchodní oblast jako cenu za mír. Naštěstí pro Anglii k tomu nikdy nedošlo. Thomson a další Londýňané, kteří vystoupili proti rozpuštění Rumpu, ztratili své funkce ve státní správě. Když se ale Cromwell rozhodl přivést následný „parlament svatých“ k poslušnosti, jmenoval právě Maurice Thomsona a jeho společníky do funkcí Nejvyššího soudu (*High Court of Justice*). Jejich odměnou za podporu Cromwella za této politické krize bylo přidržení se zákona o plavbě, během jednání o míru se Spojenými provinciemi. Angličtí vyjednávači trvali na navrácení Pulo Run²⁰⁰ Východoindické společnosti (EIC).²⁰¹

¹⁹⁶ FARNELL, J. E.: c. d., s. 450.

¹⁹⁷ Ovládali je Spojené provincie.

¹⁹⁸ Levanta – je oblast Východního Středomoří. Oblast dnešního Jordánska, Izraele, Palestiny, Sýrie a Libanonu.

¹⁹⁹ JONES, J. R.: c. d., s. 85-86.

²⁰⁰ Pulo Run je ostrov Indonésii - v 17. století byl ekonomicky velmi důležitý, protože se odtud dovážel muškátový oříšek a z něj vyrobené koření.

²⁰¹ FARNELL, J. E.: c. d., s. 452-453.

Kromě podpory Cromwellovy domácí politiky musel Thomson a další stát za jeho zahraniční politikou, což znamenalo podpořit ho ve válce proti Španělsku. Nizozemcům se podařilo díky válce Anglie se Španělskem získat zpět španělský trh bez ohledu na zákon o plavbě. Soustředění se na válku se Španělskem vedlo Cromwella k zanedbávání prosazování zákona o plavbě. Ke všemu se přidal i obchod s vlnou a látkami, který se Angličanům podařilo „přivlastnit“, ale během války opět přešel do rukou Nizozemců. Není proto divu, že Oliver Cromwell ztratil na oblibě u londýnských obchodníků, kteří později uvítali návrat Karla II.²⁰²

J. E. Farnell došel k závěru, že mezi hlavní podporovatele zákona o námořní plavbě z roku 1651 (*Navigation Act*) patřil Maurice Thomson a skupina jeho spojenců, zapojených do koloniálního obchodu. Později se k nim přidal i Slighsby Bethel, který zastupoval hamburskou pobočku *Merchant Adventurers*. Tato koalice během protektorátu rozpadla, protože se Thomson a jeho společníci rozhodli podpořit Cromwella v jeho protišpanělské politice, zatímco Bethel a mnoho dalších obchodníků znechutilo narušení evropského obchodu válkou se Španělskem.²⁰³

²⁰² Tamtéž, s. 453-454.

²⁰³ Tamtéž, s. 454.

6 Námořnictvo

6.1 Prostředí

Všechny hlavní střety první anglo-nizozemské války se odehrály v oblasti Severního moře, od Doggerské lavice, Doverské úžiny až po Lamanšský průliv. Fakt, že střety proběhly na malém území, umožnil intenzivní vedení války. Přes stejné území, kde se bojovalo, musely plout také nizozemské lodě při svých obchodních cestách. Totožnou námořní cestu pro transport zboží používali angličtí obchodníci, jejichž lodě mířily do Londýna.²⁰⁴

Důležitým faktorem, ovlivňujícím všechny tři anglo-nizozemské války, bylo počasí. Špatná viditelnost, vichřice, neustále se měnící směr větru, mlhy, nebezpečí, že narazí na mělčinu, a nejistota při navigaci, to vše mohlo vést k neúspěchu i těch nejlepších velitelů.²⁰⁵ V sedmnáctém století nastala v oblasti Severního moře malá doba ledová, přetrvávala zde tlaková níže se silným prouděním větru ze severovýchodu. Počasí ovlivnilo i letní období, které se zkrátilo.²⁰⁶ Nizozemci měli štěstí – jejich mořské přístupové cesty nezamrzaly, proto mohli obchodovat i během zimních měsíců, i když teplotní změny způsobily problémy a dokonce i škody.²⁰⁷

Severní moře je velmi mělké, jeho hloubka se pohybuje od dvaceti do sto sedmdesáti metrů. Průměrná hloubka oblastí, kde se odehrávaly námořní bitvy anglo-nizozemské války, je dvacet šest metrů. Mělké dno a nánosy písku představovaly riziko pro všechny lodě s hlubokým ponorem. Nizozemští námořníci dokázali těchto mělčin využít ve svůj prospěch, obzvlášť když chtěli uniknout svým pronásledovatelům.²⁰⁸ Co se týče přístavů a kotvišť, anglické byly situovány velmi strategicky. Chatham, kde se nacházela hlavní námořní základna a doky, leží sice stranou od přímého přístupu k moři, poblíž ale bylo kotviště Nore (u Sheerness), které mohlo snadno přijímat zásoby z Londýna. V Nore se shromažďovala také posádka a celá flotila se odsud mohla přesunout

²⁰⁴ JONES, J. R.: *The Anglo-Dutch Wars of the Seventeenth Century*, New York 1996, s. 16-17.

²⁰⁵ GARDINER, S. R., ATKINSON C. T. (ed.): *Letters and Papers Relating to the First Anglo-Dutch War, 1652-1654*, Londýn 1899, sv. 1., s. 100-102.

²⁰⁶ LAMB, H. H.: *Climate, History and the Modern World*, Londýn 1995, s. 201-210.

²⁰⁷ JONES, J. R.: *The Anglo-Dutch Wars of the Seventeenth Century*, New York 1996, s. 18. V listopadu 1653 Witte de With na příkaz Generálních stavů ponechal flotilu na moři poblíž Texlu. Změnilo se počasí a čtyřdenní vichřice způsobila velké škody na lodích.

²⁰⁸ Většina nizozemských lodí neměla hluboký ponor a velitelé dobře znali mělké vody u pobřeží Spojených provincií. Lodě se tak mohly dostat do bezpečných kotvišť, aniž by vypluly na otevřené moře.

snadno severněji ke kotvištím u pobřeží Essexu nebo k Sole Bay v Suffolku. Strategicky byl umístěn přístav v Downs, odkud bylo možné střežit Doverskou úžinu. Tyto přístavy umožňovaly flotilám zůstat na moři od jara, kdy vypluly ze svých domovských základen. V jejich blízkosti se nacházely i doky, umožňující rychlou opravu poškozených lodí. Za války musely Spojené provincie udržet obchod, proto využívaly přístavů v jižní části Norska. Bylo zde shromaždiště lodí nejen obchodních, ale i rybářských, jež zde čekaly na společný návrat do Spojených provincií v konvoji.²⁰⁹

6.2 Špionáž

Navzdory malé vzdálenosti obou zemí velitelé lodí nedostávali informace o postupu nepřítele dostatečně včas, aby je mohli využít ve svůj prospěch. „Většinu informací získávali od kapitánů neutrálních obchodních lodí ze Švédska a z Hansovního spolku.“²¹⁰ Tyto zprávy ale nebyly příliš spolehlivé, protože neuváděly přesnou polohu nepřítele. Nejdůvěryhodnější údaje o pohybu anglických lodí v Doverské úžině podával Nizozemcům Glarsyes, špión v Calais. Poskytoval novinky o kotvišti v Downs, které získal od francouzských rybářů. Zasílal je do Haagu nebo přímo velitelům lodí Spojených provincií.²¹¹ Špióni se nacházeli na obou stranách. Za první války dostával sekretář Státní rady John Thurloe podobné informace v dopisech od několika korespondentů.²¹²

6.3 Námořnictvo

Anglo-nizozemský konflikt s sebou přinesl nové postupy a metody pro vedení námořní války. Ozbrojený střet šel ruku v ruce s technickým pokrokem a lepší organizací mužstva. Anglie na příkaz *Rumpu* začala stavět tzv. velké lodě (*great ships*),²¹³ které se ukázaly být klíčové pro úspěšné vedení války. V porovnání s *great ships* byly možnosti přestavěných nizozemských obchodních lodí značně limitované.²¹⁴ Válka přinesla i

²⁰⁹ Tamtéž, s. 18-23.

²¹⁰ Tamtéž, s. 25.

Hansa byl původně svazek německých obchodních měst, který vznikl ve 12. století a zabýval se dálkovým obchodem. Spolek prosazoval své zájmy v cizích zemích.

²¹¹ GARDINER, S. R., ATKINSON C. T. (ed.): *Letters and Papers Relating to the First Anglo-Dutch War, 1652-1654*, Londýn 1899, sv. 2., s. 61, 189, 236.

²¹² BIRCH, T. (ed.): *A Collection of the State Papers of John Thurloe*, Londýn 1742, sv. 1., s. 389-391.

²¹³ Ekvivalent pro termín „*great ships*“ se uvádí „*first rates*“ nebo „*capital ships*“.

²¹⁴ Obchodní lodě, i když byly upravené, mohly být vyzbrojeny jen velmi málo, navíc měly slabou konstrukci a nechráněný trup.

technické novinky, které se neujaly. Nizozemci přišli s inovací v podobě klounu.²¹⁵ Tento prvek se nevyužil, protože během střetů nedocházelo k blízkému kontaktu lodí.²¹⁶

Na počátku první anglo-nizozemské války byly Spojené provincie považovány za námořní velmoc, proto jejich porážky v letech 1652-1653 byly pro mnohé nečekané. Překvapení to ale bylo pouze pro ty, kteří nesledovali situaci dostatečně. Generální stavy již v roce 1651 chtěly demonstrovat sílu svého loďstva a odradit Angličany od pronásledování obchodních lodí, vyslaly proto na moře nizozemskou bojovou flotilu. Efekt této akce byl ale opačný, protože se ukázalo, jak slabé námořnictvo Spojené provincie mají. Jejich lodě byly příliš malé a špatně vyzbrojené na to, aby Angličany zastrašily.²¹⁷

V prvních měsících války měla flotila Martena Trompa jediné plavidlo, jež mohlo konkurovat anglickým. Jednalo se o vlajkovou loď Trompa *Brederode*, nesoucí 59 děl. Další nizozemská loď měla 48 děl, většina lodí byla vyzbrojená pouhými 20 až 30 děly. Pro porovnání anglická *Sovereign* disponovala 100 děly, dále měl Commonwealth osmnáct lodí s více než 40 děly. Je ale potřeba zdůraznit, že Spojené provincie nemohly budovat velké válečné lodě, s hlubokým ponorem kvůli mělkému pobřeží a ne příliš hlubokým přístavům.²¹⁸ Tato nizozemská nevýhoda se projevila již v první bitvě roku 1652. Od listopadu téhož roku se jednalo o program nově výstavby lodí, k jehož schválení došlo až v roce 1653 po další prohrané bitvě u Portlandu. Generální stavy objednaly třicet nových lodí, jež měly i po válce zůstat ve službě.²¹⁹ Pro tyto lodě se stala předlohou *Aemilia*, postavená roku 1632, která nikdy nenesla víc než 40 děl.²²⁰ Nová plavidla byla sice rychlejší a lépe ovladatelná než anglická, ale byla také podstatně hůře vyzbrojená. Generální stavy odmítly návrh Trompa, postavit lodě podle vzoru *Vrijheijt*, podobající se anglickým lodím. Tato plavidla by mohla nést těžší děla s delším dostřelem.²²¹ Odklad schválení rozhodnutí až na jaro 1653 znamenal, že žádná z nových lodí nebyla hotová před skončením první anglo-nizozemské války. Zpoždění způsobil i nedostatek peněz a

²¹⁵ Kloun je výběžek v přední části lodě, který je určený k proražení trupu nepřátelského plavidla. Většinou je umístěn pod vodní hladinou.

²¹⁶ JONES, J. R.: *The Anglo-Dutch Wars of the Seventeenth Century*, New York 1996, s. 37-38.

²¹⁷ Tamtéž, s. 39.

²¹⁸ BOXER, C. R.: *The Anglo-Dutch Wars of the 17th Century 1652-1654*, Londýn 1974, s. 6-7.

²¹⁹ Po uzavření míru se Španělskem v roce 1648 byly totiž nejlepší válečné lodě Spojených provincií rozprodány. Nové lodě byly postaveny podle vzoru *Aemilie*, která byla vlajkovou lodí Trompa a byla také prodána.

²²⁰ BRUIJN, J. R.: *The Dutch Navy of the Seventeenth and Eighteenth Century*, Columbia 1993, s. 62-63, 73-74.

²²¹ BAUMBER, M.: *General at Sea: Robert Blake and the Seventeenth-Century Revolution in Naval Warfare*, Londýn 1989, s. 117.

materiálů. Přednost v docích měly lodě, které byly poškozené a potřebovaly rychlou opravu.²²²

Commonwealth postupoval odlišně a již v roce 1649 se začal připravovat program výstavby velkých a vyzbrojených plavidel. Toto rozhodnutí v době, kdy nikdo na válku se Spojenými provinciemi nepomýšlel, Angličanům pomohlo, protože když začaly střety – měli volné doky na opravu lodí. Angličané používali na válečných lodích osmnácti, čtyřicet a dvaatřicet librová děla. Jen několik nizozemských lodí používalo osmnácti librová děla. Generální stavy si příliš pozdě uvědomily, že jejich lodě nejsou dostatečně vyzbrojené.²²³

Správa námořnictva Spojených provincií fungovala na stejném principu jako republika samotná. Tvořilo ji pět nezávislých námořních rad (Amsterdam, Rotterdam, Zeeland, Friesland a severní část Holandska), jejichž neshody se promítly do celkového fungování námořnictva. S vytvářením posádek provincie neměly takový problém jako Anglie. Na rozdíl od Commonwealthu měly dostatek námořníků.²²⁴ Nizozemští námořníci byli placeni hotově a v roce 1653 jim navíc zvýšily mzdy na osmnáct guldenů za měsíc. Velitelé byli odměňováni za prokázanou odvahu během bojů, i když bitvu prohráli.²²⁵

Po porážce Blakea u Dungeness v roce 1652 došlo ke změně správy námořnictva Commonwealthu. *Admiralty committee* nahradili *admiralty commissioners*,²²⁶ kteří byli odpovědní přímo *Rumpu*. Komisařů bylo sedm – čtyři politici, dva londýnští obchodníci a sekretář Robert Blackborne. Jednalo se o muže, kteří dokázali spolupracovat a dohodnout se na kompromisech. Představili tzv. *The Articles of War*,²²⁷ které položily základ pro udržení disciplíny na moři.²²⁸

Jedním z problémů, s nímž se potýkaly obě země a jejich námořníci, byly zásoby pitné vody a potravin. Závadné tekutiny byly zdrojem infekce, což vedlo k onemocnění mnoha námořníků.²²⁹ Voda se rychle kazila především kvůli zdrojům, ze kterých se

²²² JONES, J. R.: *The Anglo-Dutch Wars of the Seventeenth Century*, New York 1996, s. 41.

²²³ Tamtéž, s. 41-42.

²²⁴ Commonwealth doplňoval řady námořníků vojáky, kteří předtím na moři nesloužili.

²²⁵ BOXER, C. R.: *The Anglo-Dutch Wars of the 17th Century 1652-1654*, Londýn 1974, s. 6.

JONES, J. R.: *The Anglo-Dutch Wars of the Seventeenth Century*, New York 1996, s. 45-48.

²²⁶ Komisaři nastoupili do funkcí v září 1653.

²²⁷ *Journal of the House of Commons*, sv. 7. (1651-1660), 28. 11. 1653, s. 340-341.

<http://www.british-history.ac.uk/report.aspx?compid=24297#s4> (17. 4. 2011).

²²⁸ BOXER, C. R.: *The Anglo-Dutch Wars of the 17th Century 1652-1654*, Londýn 1974, s. 6.

JONES, J. R.: *The Anglo-Dutch Wars of the Seventeenth Century*, New York 1996, s. 49-50.

²²⁹ Nejčastěji onemocněli úplavici.

čerpala, dalším důvodem bylo uskladnění ve špinavých barelech. Zatímco armáda na pevnině mohla snadno využít zdroje potravin, místa kde se nacházela, námořnictvo muselo být zásobováno z domovských základů.²³⁰

Když vypukla válka, anglická i nizozemská flotila se při útoku dělila na tři eskadry a útočila v tzv. rojích. V průběhu první anglo-nizozemské války se objevila změna taktiky útočení na nepřátelská plavidla. Není konkrétně známo, v které bitvě byla bitevní linie poprvé užita, předpokládá se, že to bylo v jednom ze střetů roku 1653 (pravděpodobně bitva u Gabbardu). Angličané přišli s novým taktickým prvkem bitevní linie, který přetrval až do druhé světové války. Holandská taktika upřednostňovala rychlost, manévr a abordáž.²³¹ Nizozemci rovněž sázeli na zápalné lodě. Popis bitevní linie se poprvé objevil v tzv. Bojové instrukci (*Instructions for the Better Ordering of the Fleet in the Fighting*), kde se objevuje formulace, že každá loď musí sledovat kýlovou brázdu té předchozí.²³²

²³⁰ JONES, J. R.: *The Anglo-Dutch Wars of the Seventeenth Century*, New York 1996, s. 59-62.

²³¹ Abordáž je způsob námořního boje kdy se plavidla zahákují a dojde k boji muže proti muži.

²³² NOVOTNÝ, F.: *Plachty v ohni: Od Vikingů k Sinopu; tisíc let námořních bojů*, Praha 2009, s. 47-53.

7 První anglo-nizozemská válka (1652-1654)

7.1 Události, které válce předcházely

Příčin napětí mezi dvěma protestantskými republikami během 17. století bylo více. Nejdůležitější a trvalé spory se vedly o lov sledů v Severním moři, trh s látkami, *the freedom of the seas* a v neposlední řadě šlo o konkurenci v zámořském obchodu. Spojené provincie se řídily principem „*free ship, free goods*“. Provincie Holland již v roce 1608 přijala rezoluci, podle níž byla moře po celém světě svobodná.²³³ Hugo de Groot tuto myšlenku v roce 1609 podpořil spisem „Tři knihy o právu válečném a mírovém“, zejména jeho částí *Mare Liberum*. Podle De Groota moře, na rozdíl od země, nemůže patřit panovníkovi, a je tudíž svobodné.²³⁴ Tuto teorii přijaly i Generální stavy Spojených provincií v roce 1645. Na spis reagoval Angličan John Selden pojednáním Uzavřené moře (*Mare Clausum*), který odmítal politiku otevřeného moře a nárokoval pro Anglii tzv. *Narrow seas*.²³⁵ Rivalita mezi obchodníky a námořníky, která často přerůstala v nepřátelství na obou stranách Severního moře, se ještě vyostřila kvůli střetům v zámořských oblastech.²³⁶

Vláda Spojených provincií v prosinci 1651 poslala do Londýna zvláštního vyslance požadujícího zmírnění zákona o plavbě.²³⁷ Během jednání ale Generální stavy nařídily v březnu 1652 mobilizaci nevídaně velké flotily, která se měla skládat ze 150 válečných lodí, aby ochránila nizozemský námořní obchod mezi Öresundem²³⁸ a Gibraltarským průlivem. Když flotila pod vedením admirála Trompa začala křížovat Lamanšský průliv, aby zabránila pronásledování nizozemských lodí anglickými, v Anglii si tento postup vyložili jako zastrašování a porušování anglické suverenity v *Narrow seas*.²³⁹ Po incidentu mezi Trompem a Blakem u Doveru v květnu 1652 vše směřovalo k válce. Tento střet, v němž Nizozemci ztratili dvě lodě, jen urychlil formální vypuknutí války. Ještě v červnu téhož roku se Spojené provincie pokusily zabránit válce, když vyslaly do Londýna

²³³ VAN DEN HORST, H.: c. d., s. 183.

²³⁴ GROTIUS, H.: *The Freedom of the Sea*, New York 1916, s. 7.

²³⁵ BOXER, C. R.: *The Anglo-Dutch Wars of the 17th Century 1652-1654*, Londýn 1974, s. 2-3.

²³⁶ DAVIES, G.: c. d., s. 214.

²³⁷ ISRAEL, J.: c. d., s. 714-715.

²³⁸ Öresund je jedna z dánských úžin, která spojuje Baltské moře a Kattegat.

²³⁹ WOOLRYCH, A.: c. d., New York 2002, s. 510.

Adriaena Pauwa, který zastával úřad velkého penzionáře Hollandu. Pauw ale neuspěl, protože ani jedna strana nebyla ochotná dělat ústupky.²⁴⁰

7.2 *Průběh války*

V květnu 1652 nebyla mobilizace loďstva Spojených provincií ještě u konce. Z původního plánu 150 lodí jich v tu dobu bylo k dispozici 115, na druhé straně Anglie měla 85 lodí. Ani početní převaha ale Spojeným provinciím nepomohla proti kvalitnějšímu anglickému loďstvu. Když Nizozemci začali s mobilizací, požádali Trompa, aby navrhl rozmístění loďstva. Podle Trompova návrhu byla hlavní část flotily umístěna ve vodách Severního moře, aby mohla dohlížet na bezpečný návrat obchodních a rybářských lodí do nizozemských přístavů.²⁴¹ Po prvním střetu u Doveru dostal Robert Blake příkaz zadržet a zmocnit se vracející flotily Nizozemské Východoindické společnosti, jejíž návrat se očekával mezi červencem a zářím. Měl se také zaměřit na nizozemské rybáře, lovící v Severním moři a konvoje plující mezi Baltským mořem a Spojenými provinciemi. Lze konstatovat, že Angličané se zaměřili na obchodní lodě a poškození námořního obchodu Spojených provincií. Na druhé straně se Nizozemci snažili zasadit anglickému loďstvu takový úder, aby mohli nizozemské obchodní lodě relativně bezpečně plout ve vodách Lamanšského průlivu.²⁴²

Ani jedna strana nedosáhla plně svých cílů, ale představitelé Anglie měli více důvodů ke spokojenosti. Když plul Blake na sever, aby zadržel lodě VOC, sice neuspěl, ale podařilo se mu zamezit nizozemskému rybolovu. Tromp v červenci dostal rozkaz ke zničení menšího počtu lodí pod vedením George Ayscue, které kotvily v Downs, a poté měl pokračovat v pronásledování Blakea. Tromp doplul k Downs 20. července a jeho flotila čítala sto lodí.²⁴³ Tromp byl ve značné početní převaze, ale přestalo mu přát počasí. Z toho důvodu upustil od napadení kotvících lodí a plul dál na sever, kde pátral po Blakeovi.²⁴⁴

²⁴⁰ BOXER, C. R.: c. d., s. 4.

²⁴¹ DAVIES, G.: c. d., s. 221.

²⁴² BOXER, C. R.: c. d., s. 7.

²⁴³ KENYON, J., OHLMEYER, J.: c. d., s. 191.

²⁴⁴ BOXER, C. R.: c. d., s. 7.

Počátkem srpna 1652 byl Tromp nedaleko *Fair Isle*,²⁴⁵ kde měl Blakea na dohled. Jejich střetu zabránila silná bouře, která se nad oblastí prohnala a trvala dva dny. Po bouři byly obě flotily poškozené, Trompova však mnohem víc. Nizozemci dokonce přišli o 11 válečných lodí, 4 zápalné lodě, jednu galiotu,²⁴⁶ mnoho dalších mělo polámané stěžně, anebo byly jinak vážně poškozeny. Během bouře k Shetlandám připluly také vracející se *Indiamen*²⁴⁷ a další obchodní lodě, které nepříznivé počasí rovněž poničilo. Když se zbytek Trompovy flotily spolu s konvojem obchodních lodí vrátil do nizozemských přístavů, byl na moře vyslán Michiel de Ruyter, aby pročistil vody kanálu La Manche.²⁴⁸

De Ruyter měl k dispozici 30 válečných lodí, proti němu však stála silnější anglická eskadra čítající 42 lépe vyzbrojených plavidel pod velením George Ayscue. Ke střetu došlo 26. srpna 1652 pozdě odpoledne. I když byl De Ruyter v nevýhodě, v nastalém zmatku bitvy si poradil lépe a zatlačil Angličany k Plymouthu, kde Ayscue zůstal neaktivní několik týdnů. De Ruyter poté mohl po celé září křížovat La Manche a také se mu dařilo unikat před Blakem a Williamem Pennem. Trompův neúspěch, který způsobilo počasí, vzbudil velkou kritiku ve vládních kruzích, a proto byl dočasně nahrazen vice-admirálem Wittem de Withem. Protože De With byl velmi neoblíbený, měl značné problémy s obsazováním hlavní nizozemské flotily posádkou. Na moři se spojil s eskadrou De Ruytera a jejich síly celkově čítaly 60 lodí.²⁴⁹

Nizozemští velitelé se střetli s Pennem a Blakem u Kentish Knock 8. Října 1652. I přes počáteční převahu Nizozemců²⁵⁰ se Angličanům podařilo zvítězit. Protivník ztratil pouze tři válečné lodě. Tato prohra vedla k znovudosazení Trompa do funkce velícího důstojníka. Jeho prvním úkolem bylo doprovázet v konvoji lodě, které se mezitím shromáždily na jihu Hollandu a u břehů Zeelandu, přes La Manche. Tato plavidla směřovala především do Francie, Španělska a Středomoří.²⁵¹ Po splnění úkolu Tromp nasměroval svou flotilu k Downs, kde podle informací měla kotvit Blakeova eskadra čítající v té době pouhých 40 lodí. Tromp jich měl k dispozici 80.²⁵² Nizozemský admirál

²⁴⁵ Fair Isle je jedním ze shetlandských ostrovů.

²⁴⁶ Galiota je dlouhá, úzká holandská obchodní plachetnice používaná ve vodách Baltiku.

²⁴⁷ Velké obchodní plachetnice, používané k přepravě zboží z Indie.

²⁴⁸ Tamtéž, s. 7-8.

²⁴⁹ JONES, J. R.: c. d., s. 112-114.

²⁵⁰ Angličané měli o 10 lodí méně. Během bitvy dorazily k Blakeově flotile posily.

²⁵¹ Tamtéž, s. 120-122.

²⁵² BARRATT, J.: *Cromwell's Wars at Sea*, London 2006, s. 116-118.

narazil na Blakea 10. prosince u Dungeness.²⁵³ Ke střetu došlo v pozdních odpoledních hodinách a bitvy se zúčastnilo pouze 20 nizozemských a o něco méně anglických lodí. Během krátkého střetu přišli Angličané o tři lodě, Nizozemci o jednu. Drtivé porážce Blakea zabránila pouze noc. Poté se Blakeova flotila uchýlila do Downs a La Manche zůstal volný pro návratu dalšího konvoje do Spojených provincií.²⁵⁴

Po porážce Blakea, nabídl svou rezignaci Státní radě, ta ji ovšem odmítla. V únoru 1653 na sebe admirálové opět narazili u Portland Bill. Početně byly síly na obou stranách vyrovnané. Angličané měli ovšem výhodu větších, lépe vyzbrojených lodí,²⁵⁵ také morálka a disciplína mužstva byla lepší. Právě nedostatek morálky a ochoty vůbec se zúčastnit bitvy u nejméně dvaceti nizozemských kapitánů zapříčinil další Trompovu prohru.²⁵⁶ Nizozemský admirál ztratil 12 válečných a 43 obchodních lodí v porovnání s jedinou potopenou anglickou lodí. Po této bitvě se několika konvojům směřujícím do Spojených provincií sice podařilo proplout, nic to ale nezměnilo na skutečnosti, že Anglie získala kontrolu nad kanálem La Manche.²⁵⁷

I přes mnoho porážek se Spojené provincie nevzdávaly a v červnu 1653 byla jejich flotila opět připravena vyplout pod vedením admirála Trompa, jenž měl k dispozici 98 válečných, 6 zápalných lodí a dvě galioty. Nikdy předtím neměl nizozemský admirál větší eskadru, ale i tentokrát se objevil problém, spočívající v nedostatku munice, pitné vody; a lodě navíc nebyly plně obsazeny posádkou. Netrvalo dlouho a Nizozemci narazili 12. června na své rivaly blízko Gabbard Shoal. Anglická flotila čítala přibližně 75 až 80 lodí pod vedením George Moncka, Richarda Deana²⁵⁸ a dalších 18 lodí připojil Robert Blake.²⁵⁹ Během dvoudenní bitvy se opět prokázala lepší vybavenost anglických plavidel. Nizozemci ztratili 17 lodí, kdežto Angličané nepřišli o žádnou. Tromp dokonce prohlásil „v bitvě bylo na 50 lodí, které byly větší a lépe vyzbrojeny než jeho vlajková loď *Brederode*.“²⁶⁰ Nakonec se Nizozemci museli stáhnout zpět na své základny.²⁶¹

²⁵³ PADFIELD, P.: *Tides of empires: 1654-1763*, London 1982, s. 211-212.

²⁵⁴ BOXER, C. R.: c. d., 9.

²⁵⁵ K dispozici měli těžší bronzová děla, v porovnání s lehčími železnými, které tvořily většinu výbavy nizozemských lodí.

²⁵⁶ NOVOTNÝ, F.: c. d., s. 48-50.

²⁵⁷ BARRATT, J.: c. d., s. 134-137.

²⁵⁸ Deana v bitvě padl.

²⁵⁹ NOVOTNÝ, F.: c. d., s. 51-54.

²⁶⁰ BOXER, C. R.: c. d., s. 15.

²⁶¹ JONES, J. R.: c. d., s. 129-130.

Anglie poté začala s bloádou pobřeží Spojených provincií, která trvala dva měsíce a způsobila nizozemskému obchodu vážné ztráty. Bloád vedla též k nárůstu cen potravin, zvedla se rovněž i nezaměstnanost, navíc bylo čím dál tím těžší najít muže ochotné připojit se k posádce válečných lodí, které byly už tolikrát poraženy. V té době probíhala jednání o míru v Londýně, jež ale neslibovala rychlý výsledek. Nizozemci se proto museli pokusit prolomit anglickou bloáu.

Generální stavy 30. července nařídily Trompovi vyplout na moře, i když flotila nebyla stále plně připravena. K Trompovi se na poslední chvíli připojil také Witte de With a společně čelili dalšímu střetu s anglickou flotilou, již velel George Monck. Poslední bitvou první anglo-nizozemské války byla bitva u Scheveningen (Texel), která trvala od 8. do 10. srpna 1653 a neměla jasného vítěze. Byla to také poslední bitva admirála Trompa, který byl na jejím počátku zabit.²⁶² Nizozemci přišli o 11 lodí a přibližně 4000 mužů. Commonwealth ztratil pouze jednu loď, ale 35 jich bylo těžce poničeno a Monck se musel vrátit do přístavu v Harwich. Anglie na moři přišla přibližně o 1000 mužů. Lze konstatovat, že bitvu takticky vyhrála Anglie,²⁶³ na druhé straně strategické vítězství patřilo Spojeným provinciím,²⁶⁴ kterým se podařilo prolomit bloáu jejich pobřeží.²⁶⁵

Navzdory těžkým ztrátám na obou stranách trvalo pouze několik týdnů, než obě flotily opět vypluly na moře. Anglické loďstvo, jež utrpělo méně škod, bylo zpět na moři již na konci srpna a pod velení Lawsona hlídalo pobřeží Spojených provincií. Angličanům však nepřálo počasí a kvůli mlze se jim nepodařilo zadržet obchodní loď, které mohly doplout do domovských přístavů. Angličané se poté stáhli zpět k Dogger Bank a dali 11. září možnost De Withovi opustit přístav v Texelu spolu s dalšími 93 válečnými loděmi, jež doprovázely konvoj až 650 obchodních lodí. Angličtí admirálové Monck a Lawson měli o konvoji informace, ale nepodnikli nic, aby jej zadrželi. Tato lhostejnost dala v listopadu De Withovi šanci k návratu spolu s dalšími 400 loděmi do Spojených provincií.²⁶⁶

Navzdory De Withovým protestům, mu Generální stavy nařídily zůstat na moři nedaleko Texelu. Tento nesmyslný příkaz zapříčinil ztrátu dalších 11 válečných lodí, k níž

²⁶² NOVOTNÝ, F.: c. d., s. 55-56.

²⁶³ Anglie vyhrála takticky z hlediska zničeného počtu nizozemských plavidel. Spojené provincie rovněž ztratily mnohem více mužů.

²⁶⁴ Spojené provincie vyhrály strategicky, protože se jim podařilo prolomit bloáu pobřeží. Poté mohly obchodní loď opět plout do země a z ní.

²⁶⁵ FRIEL, I.: c. d.: 127-128.

²⁶⁶ BOXER, C. R.: c. d., s. 16.

došlo během bouře. V lednu 1654 dorazil do Texelu další konvoj 150 lodí a v podstatě zachránil nizozemskou ekonomiku od úplného kolapsu. Zima na přelomu let 1653 a 1654 „zasadila poslední ránu“ již tak poničené nizozemské flotile. Na opravu lodí chyběly peníze a samozřejmě se jich nedostávalo i na nákup lepšího vybavení. Na jaře a v létě 1654 lodě Spojených provincií již nebyly schopny čelit anglické flotile. Anglie však měla také problémy, například s placením posádky; to ale nezabránilo tomu, aby se u Portsmouthu shromáždilo na 75 válečných a 30 vyzbrojených obchodních lodí. Nizozemci již nebyli schopni čelit přesile.²⁶⁷

Spojené provincie, zachránil nástup Olivera Cromwella do funkce lorda protektora v prosinci 1653. Cromwell nikdy nebyl příznivcem války a rozhodl se boje s Nizozemci ukončit. „Ujistil vyslance Spojených provincií, že svět je dost velký pro obchodníky a námořníky obou zemí.“²⁶⁸ Zamítl protesty těch, kteří chtěli Spojeným provinciím zasadit poslední tvrdý úder. V dubnu 1654 byla uzavřena *Treaty of Westminster*, která ukončila válečný stav. Tato smlouva byla nezvykle mírná – mnoho původních anglických požadavků bylo zmírněno. Smlouva ovšem ponechala v platnosti *Navigation Act*. Byla též uznána britská suverenity v *Narrow Seas*, omezená však pouze na „zasalutování“, stejně tak jako tomu bylo před vypuknutím války. Nizozemský rybolov nebo aspoň jeho zpoplatnění smlouva nezmiňuje. Jedním z důvodů Cromwellovy velkorysosti byla skutečnost, že provincie Holland souhlasila s přijetím *Act of Seclusion*, který zamezoval Oranžským v zastávání funkce místodržitele této provincie. Cromwell tím zbavil Stuartovce v exilu jejich největšího spojence. I když podmínky ve smlouvě byly mírné, nebylo pochyb o vítězi.²⁶⁹

Celkové ztráty Spojených provincií během první války se odhadují na 1000 až 1700 lodí. Ztráty Anglie byly podstatně nižší, něco mezi 200 až 250 loděmi. Jedním z hlavních důvodů první války byla obchodní rivalita. Ne všichni obchodníci však byli soupeři Nizozemců, a tak *Treaty of Westminster* uvítali obě strany. I ti, kteří podporovali válku proti Spojeným provinciím, mohli být v roce 1654 spokojeni, protože nizozemský zámořský obchod byl do značné míry ochromen a zredukován.

²⁶⁷ Tamtéž, s. 14-16.

²⁶⁸ Tamtéž, s. 16.

²⁶⁹ DAVIES, G.: c. d., s. 222.

8 Závěr

„*Nikdy předtím tady taková válka nebyla.*“²⁷⁰ První anglo-nizozemská válka byla konfliktem mezi dvěma úplně novými státy, Spojenými nizozemskými provinciemi, kde po smrti Viléma II. rod Oranžských upadl na čas do zapomnění, a Commonwealthem, kde v roce 1649 popravili krále Karla I. Stuarta. Tato válka z let 1652-1654 byla prvním námořním střetem, v němž velké válečné lodě nahradily galéry,²⁷¹ které do té doby dominovaly ve středomořských válkách přibližně od 8. století př. n. l. Rozměry bojových flotil, lidské zdroje, množství peněz a materiálu, jež válka pohltila, a stejně tak komplikovaná logistická administrativní podpora, kterou válka vyžadovala – to vše bylo něčím novým. Rovněž intenzita bojů, odehrávajících se v krátkých časových intervalech navzdory velmi vysokým počtům zraněných a ztrátám na životech, byla do té doby nevídaná.

O bojové taktice válečných plachetnic před rokem 1650 se mnoho neví. Anglie sice měla bojové směrnice, ale ty zmiňují spíše organizační strukturu než taktiku samotnou. Až v průběhu anglo-nizozemské války můžeme sledovat vývoj námořního vedení a změnu taktiky útoku. Obě země se v první polovině 17. století dostaly do čela světového obchodu. Byly to nicméně Spojené provincie, které v této sféře měly navrch. Nizozemci také disponovali největším obchodním loďstvem na světě a jejich lodě se staly univerzálním přepravcem. Angličané usilovali o svržení Nizozemců z těchto pozic, což se neobešlo bez boje. Jedním z hlavních důvodů, který přivedl země k válce, byl zákon o námořní plavbě.

Nizozemci se pokládali za mistry válčení na moři a svoboda moří se stala pro jejich ekonomiku podmínkou přežití. Jejich bojová taktika spoležala na boj zblízka, k němuž v té době docházelo stále méně. Souviselo to s již zmíněným novým typem lodí, který byl určený k boji na dálku. Zatímco nizozemská flotila měla obchodní charakter, její lodě byly vyzbrojeny jen lehce a byly určeny k ochraně obchodních tras, Anglie disponovala skutečným válečným loďstvem. Anglická plavidla byla určena pro boj v domácích vodách. První anglo-nizozemská válka jasně prokázala převahu těžšího válečného loďstva nad lehčí, ve své podstatě obchodní flotilou Spojených provincií. I když měli Nizozemci dostatek námořních zkušeností, v každé bitvě se jejich loďstvo projevilo jako slabší a mělo

²⁷⁰ FRIEL, I.: *Maritime History of Britain and Ireland*, London 2003, s. 126.

²⁷¹ Galéra je typ lodi, která byla používána pro válečné a obchodní účely. Byla to štíhlá, dlouhá loď s ponorem 1,5-2 metry. Poháněna jednou řadou vesel.

větší počet zničených či poškozených plavidel. Snaha Nizozemců o vytvoření lodě, která by obstála v bitvě a zároveň by byla vhodná pro zámořské plavby, střežení obchodních cest a doprovázení konvojů, se ukázala nereálná. První anglo-nizozemská válka ukázala nutnost specializace při výrobě různých druhů lodí – začala se stavět těžká válečná plavidla, určená k boji v bitevní linii, a plavidla lehká určená zejména k střežení obchodních cest a napadání obchodních komunikací protivníka.

Anglii se podařilo narušit obchod Spojených provincií a udržet kontrolu nad moři, která ale netrvala příliš dlouho. Podařilo se jí nicméně zničit nizozemské obchodní sebevědomí natolik, že sedm nezávislých provincií čelilo těžké ekonomické krizi. Na tu dobu vyspělé nizozemské hospodářství mělo vyšší zastoupení podnikatelů, řemeslníků a příležitostných dělníků než kterákoliv jiná země v Evropě. Nizozemská společnost byla především městská, s velkým podílem imigrantů, kteří se taktéž zabývali obchodem. Právě to činilo zemi zranitelnější než jiné méně vyspělé země, jako byl například jihovýchod Anglie, protože nemohla fungovat bez možnosti importu a exportu zboží.

Osobou, která Spojené provincie zachránila, byl Oliver Cromwell, díky němuž válka směřovala ke konci. Mírová smlouva, uzavřená ve Westminsteru v roce 1654, nezavedla žádné formální ani právní omezení nizozemského obchodu. I když byl nizozemský obchod po válce do jisté míry zredukován,²⁷² Cromwell nevyužil šanci získat pro protektorát nizozemské obchodní cesty. Jeho postup se nevyhnul kritice současníků, kteří mu vyčítali přílišnou mírnost.

Po smrti Olivera Cromwella během restaurace Stuartovců se napětí mezi zeměmi opět obnovilo. Spojené provincie se ponaučily z první války a začaly budovat větší lodě, které byly i mnohem lépe vyzbrojené. Zlepšily též organizaci námořnictva a zavedly jednotné velení. Ke konci padesátých let 17. století byly nizozemské námořní síly téměř na stejné úrovni jako anglická flotila. Jejich palebná síla ale stále zaostávala za anglickými válečnými loděmi. Jak jsem zmínila, napětí rychle narůstalo a vedlo k další válce, která vypukla v roce 1665.

Hlavním cílem bakalářské práce bylo analyzovat vztah Spojených nizozemských provincií a Anglie v období vlády Olivera Cromwella v letech 1649-1658. Předložená práce rozebrala zákon o plavbě společně s první anglo-nizozemskou válkou. Porovnávala jsem námořnictva obou zemí a nastínila hlavní změnu bojové taktiky. V průběhu

²⁷² To bylo způsobeno tím, že na 1200 nizozemských lodí bylo zničeno nebo se stali kořistí Angličanů.

seznamování s tématem, jsem narazila na mnoho informací, které ale tato práce z časových důvodů nemůže obsáhnout, a proto bych se jimi ráda i nadále zabývala v diplomové práci.

9 Seznam zkratek

atd.	a tak dále
EIC	Východoindická společnost (<i>East India Company</i>)
tzv.	tak zvaný
VOC	Východoindická společnost (<i>Verenigde Oost-Indische Compagnie</i>)
WIC	Západoindická společnost (<i>West-Indische Compagnie</i>)

10 Seznam literatury a pramenů

Prameny

- BIRCH, T., *Collection of the State Papers of John Thurloe 1652-1658*, London 1742. Dostupné na <http://www.british-history.ac.uk/catalogue.aspx?gid=101> (17. 4. 2011)
- BLAKE, R., *The Particulars of all the Late Bloody Fight*, London 1653
- BLAKE, R., *A True Relation of the Late Great Sea Fight*, London 1653
- GARDINER, S. R., ATKINSON C. T. (ed.): *Letters and Papers Relating to the First Anglo-Dutch War, 1652-1654*, London 1899
- GROTIUS, H., *The Freedom of the Sea*, New York 1916
- *Journal of the House of Commons*, sv. 7. (1651-1660). Dostupné na <http://www.british-history.ac.uk/source.aspx?pubid=112> (17. 4. 2011)
- WORSLEY, B., *Free ports: The Nature and Necessitie of them Stated*, London 1652

Odborná literatura

- BARRATT, J., *Cromwell's Wars at Sea*, London 2006
- BAUMBER, M., *General at Sea: Robert Blake and the Seventeenth-Century Revolution in Naval Warfare*, London 1989
- BLOM, J. C. H., LAMBERTS, E.: *History of the Low Countries*, Oxford 2006
- BOXER, C. R., *The Anglo-Dutch Wars of the 17th Century 1652-1654*, London 1974
- BRUIJN, J. R., *The Dutch Navy of the Seventeenth and Eighteenth Century*, Columbia 1993
- DAVIES, G., *The Early Stuarts 1603-1660*, Oxford 1937
- FRIEL, I., *Maritime History of Britain and Ireland*, London 2003
- GEPKEN-JAGER, E.; VAN SOLINGE, G., *VOC 1602-2002: 400 Years of Company Law*, Deventer 2005
- GEORGE, CH., *The Stuarts: A Century of Experiment 1603-1714*, Surrey 1973
- HIRST, D., *England in Conflict, 1603-1660: Kingdom, Community, Commonwealth*, Oxford 1999

-
- ISREAL, J., *The Dutch Republic: Its Rise, Greatness, and Fall: 1477-1806*, Oxford 1995
 - JONES, J. R., *The Anglo-Dutch wars of the Seventeenth century*, New York 1996
 - KENYON, J., OHLMEYER, J., *The Civil Wars: A Military History of England, Scotland and Ireland 1638-1660*, Oxford 1998
 - KOVÁŘ, M., *Stuartovská Anglie: stát a společnost v letech 1603-1689*, Praha 2001
 - KOVÁŘ, M., TUMIS, S., *Zrození velmoci: Anglie (Velká Británie) na cestě k postavení první světové mocnosti (1603-1746)*, Praha 2007
 - LAMB, H. H., *Climate, History and the Modern World*, London 1995
 - MORGAN, O. M. a kol., *Dějiny Británie*, Praha 1999
 - NOVOTNÝ, F., *Plachty v ohni: Od Vikingů k Sinopu; tisíc let námořních bojů*, Praha 2009
 - PADFIELD, P., *Tides of empires: 1654-1763*, London 1982
 - PRICE, J. L., *The Dutch Republic in the Seventeenth century*, New York 1998
 - SKLENÁŘOVÁ, S., *Nizozemsko*, Praha 2006
 - VAN DEN HORST, H., *Dějiny Nizozemska*, Praha 2005
 - WILSON, D., *The King and the Gentleman*, London 2000
 - WOOLRYCH, A., *Britain in Revolution 1625-1660*, Oxford 2002

Časopisy

- FARNELL, J. E.: *The Navigation Act of 1651, the First War, and the London Merchant Community*, in: *The Economic History Review*, roč. 16, č. 3 (1964)
- SCHNURMANN, C.: „Where profit Leads us, to every sea and shore...“ *the VOC, the WIC, and Dutch methods of globalization in the seventeenth century*, in: *Renaissance Studies*, roč. 17, č. 3 (2003)

Internetové zdroje

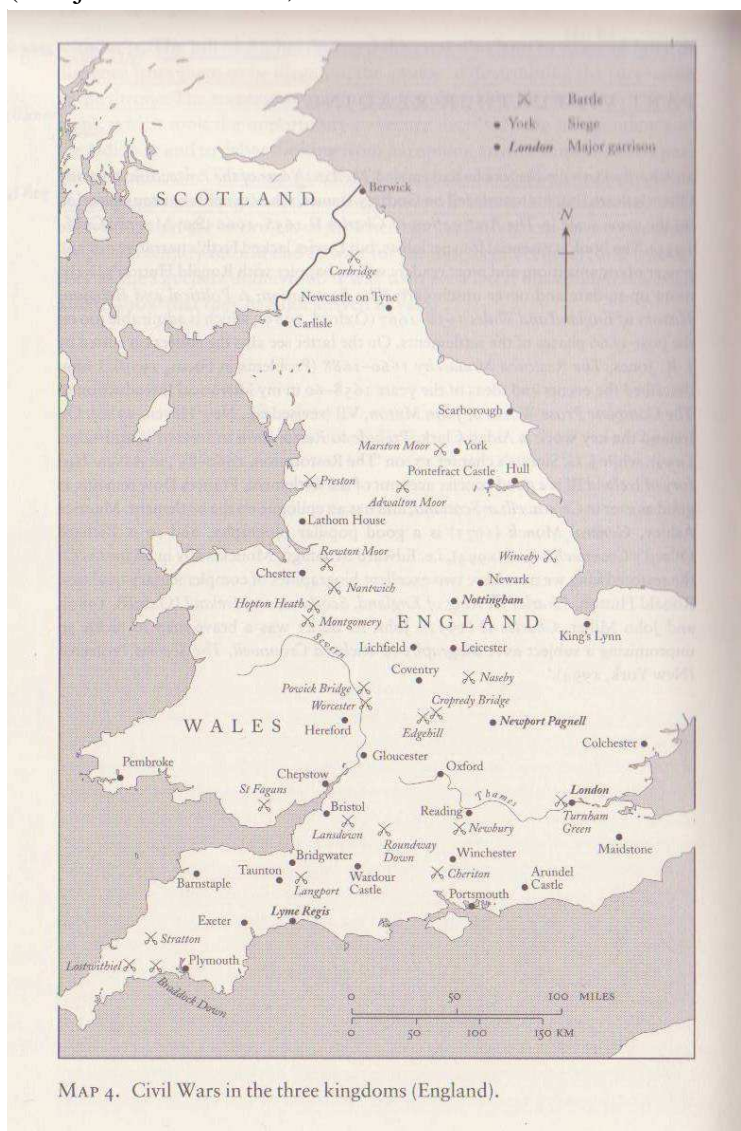
- <http://www.archive.org/details/letterspapersrel02gard>
- <http://www.british-history.ac.uk/catalogue.aspx?gid=101>
- <http://www.british-history.ac.uk/source.aspx?pubid=112>
- <http://www.british-civil-wars.co.uk/military/first-anglo-dutch-war.htm>

11 Přílohy

Obrázek 1 Mapa Anglie během občanské války	8
Obrázek 2 Schéma konvojové bitvy u Portlandu, 1653	8
Obrázek 3 útok anglických válečných lodí na holandský konvoj, rytina Reiniera Noomse, Bitva u Gabbardu.....	8
Obrázek 5 bojiště první anglo-nizozemské války.....	63
Obrázek 4 stará a nová taktika.....	8

příloha č. 1 - Mapa Anglie během občanské války

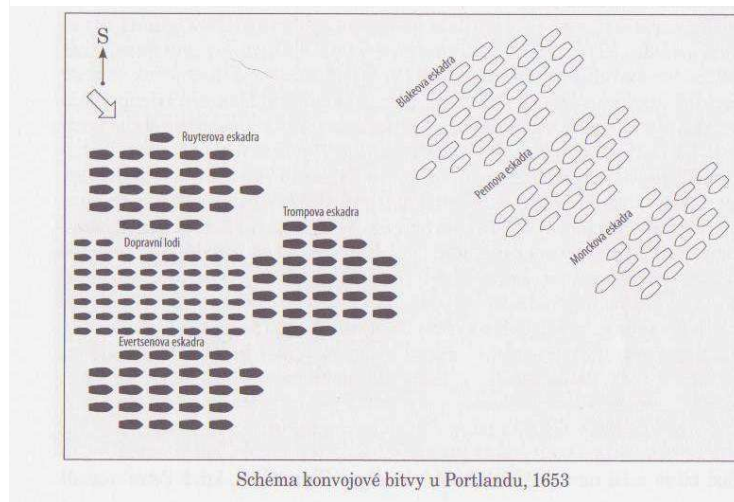
(zdroj: WOOLRYCH, A.: Britain in Revolution 1625-1660, Oxford 2002, s. 798.)

Obrázek 1 Mapa Anglie během občanské války

příloha č. 2 - Schéma konvojové bitvy u Portlandu, 1653

(Zdroj: NOVOTNÝ, F.: Plachty v ohni, Praha 2009, s. 50.)

Obrázek 2 Schéma konvojové bitvy u Portlandu, 1653

příloha č. 3 - útok anglických válečných lodí na holandský konvoj, rytina Reiniera Noomse, Bitva u Gabbardu

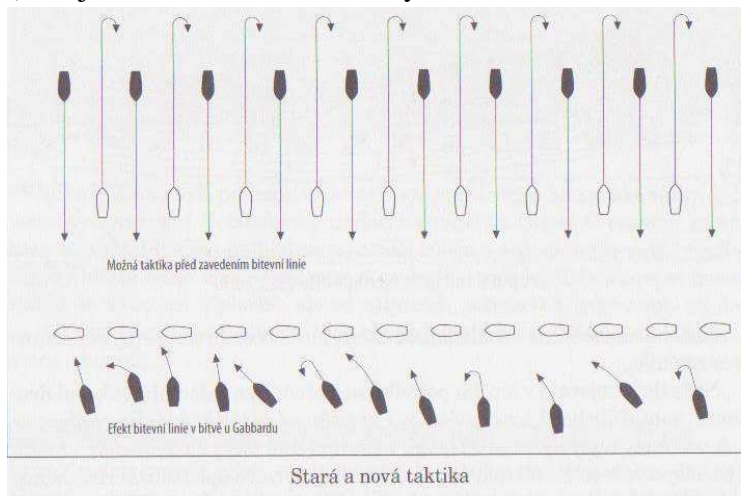
(Zdroj: NOVOTNÝ, F.: Plachty v ohni, Praha 2009, s. 54.)

Obrázek 3 útok anglických válečných lodí na holandský konvoj, rytina Reiniera Noomse, Bitva u Gabbardu

příloha č. 4 - stará a nová taktika

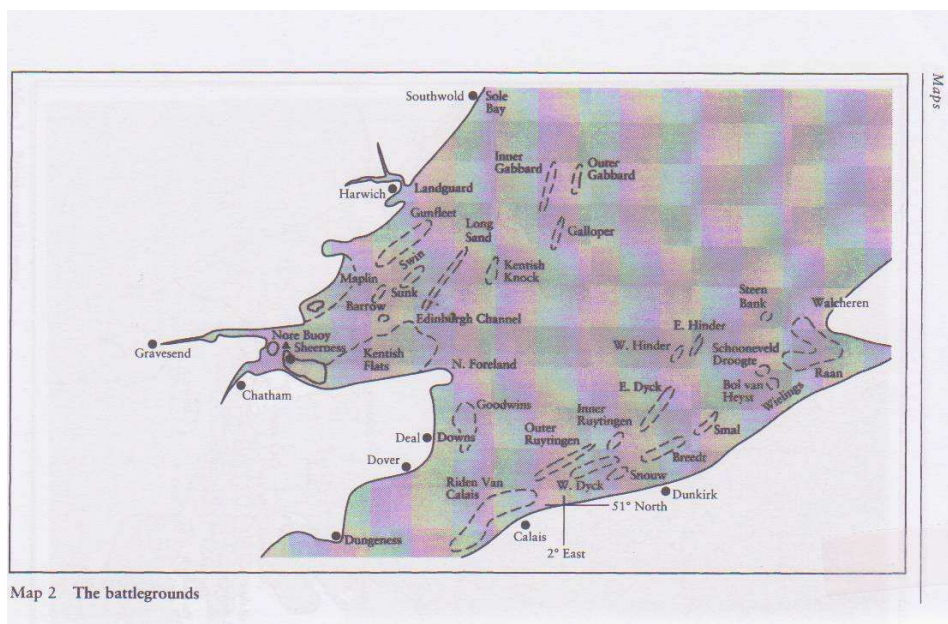
(Zdroj: NOVOTNÝ, F.: Plachty v ohni, Praha 2009, s. 58.)

Obrázek 4 stará a nová taktika

příloha č. 5 - bojiště první anglo-nizozemské války

(Zdroj: JONES, J. R.: The Anglo-Dutch Wars of the Seventeenth Century, New York 1996, s. 234.)

Obrázek 5 bojiště první anglo-nizozemské války